

ŞER'İYYE SİCİLLERİNDEKİ MUHASEBE KAYITLARINA GÖRE XVIII. YÜZYILDA MANİSA VAKIFLARI[◊]

Hacer Heybeli* -Tanju Demir** -Ertan Gökmen***

Özet

Bu çalışmada XVIII. yüzyılın ilk çeyreğinden sonuna kadar Manisa merkezde bulunan vakıflara ait muhasebe kayıtlarına göre vakıf eserleri ele alınmıştır. Çalışmada Manisa'ya ait 187 (1726-1727), 194 (1762-1777) ve 211 numaralı (1778-1795) şer'iyye sicilleri kullanılmıştır. Belirtilen sicillerde yer alan kayıtlar vakıfların nokut muhasebelerine aittir. Yüzyılın başı, ortası ve sonuna ait olan 187, 194 ve 211 numaralı Manisa Şer'iyye Sicillerinde bulunan vakıf muhasebe kayıtlarında şehirde hangi tür vakıfların kurulduğu, bunların sahip olduğu mal varlığı ortaya konmuştur. Muhasebe kayıtlarında yer alan vakıflar türlerine göre sınıflandırılmış ve bunlar tablolar halinde verilmiştir. Sonuçta üç farklı tarihe ait kayıtlar sayesinde yaklaşık olarak XVIII. yüzyıldaki Manisa vakıfları ortaya konmuştur. Muhasebe kayıtları vakıfların büyük kısmının para vakfı olarak varlığını sürdürdüğünü göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Manisa, Vakıf, Para Vakfı, Muhasebe Kaydı.

MANİSA FOUNDATIONS IN XVIIITH CENTURY ACCORDING TO ACCOUNTING RECORDS IN MANİSA COURT REGİSTERS

Abstract

In this research, Manisa foundations' institutions are dealt with according to accounting records belonging to foundations that were established in the central Manisa from the first quarter of the 18th

---

[◊] Bu çalışma Hacer Heybeli tarafından hazırlanan, XVIII. Yüzyıl Sonlarında Manisa Vakıfları (Şer'iyye Sicillerine Göre), isimli yüksek lisans tezindeki (2016) ve Ertan Gökmen tarafından hazırlanan "211 Numaralı Manisa Şer'iyye Sicilindeki Vakıf Muhasebe Kayıtları (1778-1795)" isimli makaledeki verilerin karşılaştırılması ve sentezi ile oluşturulmuştur.

* Adnan Menderes Üniversitesi Osmanlı Müesseseleri ve Medeniyeti Tarihi Yüksek Lisans Programı mezunu.

** Doç. Dr. Adnan Menderes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

*** Doç. Dr. Celal Bayar Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

century to the end of that century. In the research, court registers numbered 187 (1726-1727), 194 (1762-1777), and 211 (1778-1795) have been used. The records in the mentioned registers belong to the cash accounts. What sort of foundations were founded in the city and how much property these foundations had is revealed as specified in the foundations' accounting records in the court registers numbered 187, 194 and 211 belonging to the beginning, middle, and end of the century. The foundations in the accounting records have been classified according to their types and they have been presented in charts. As a result, thanks to the records belonging to three different dates, the number of the Manisa foundations in the 18th century has been approximately revealed. The accounting records have manifested that most of the foundations were cash foundations.

Keywords: Ottoman, Magnesia, Foundation, Cash Foundation, Accounting Record.

Giriş

Osmanlı şehirlerinin kurulmasında ve gelişmesinde vakıfların büyük etkisi olmuştur. Şehirlerde yer alan dinî ve sosyal yapıların büyük kısmı vakıflar eliyle yapılmış ve finanse edilmiştir. Günümüzde merkezi ve yerel yönetimlerin yaptığı bayındırlık işlerinin büyük bir kısmı vakıflar eliyle yapılmıştır. Osmanlı toplumunda zengin fakir, resmi ve sivil pek çok vatandaş başkalarına yardımcı olmak ve iyilik yapmak adına en küçük yerleşim yerinden en büyük şehirlere kadar her yerde vakıf kurmuştur. Kurulan bu hayrat eserler için sağlam gelir kaynakları oluşturulmuştur. Osmanlı Devleti'nde XV. yüzyıldan başlayarak XVI. yüzyıldan itibaren de artan oranda para vakıfları kurulmaya başlanmış ve daha önce kurulmuş olan vakıflar, para vakıfları ile desteklenir olmuştur. Manisa'da da Osmanlı döneminde sayısız vakıf kurulmuş bu vakıflar için birçok para vakfı oluşturulmuştur. Manisa sicilleri içerisinde kurulmuş olan para vakıflarının muhasebelerine ait kayıtlar bulunmaktadır. XVIII. yüzyıla ait sicillerden 187, 194 ve 211 numaralı olanlarında 1726-1727, 1762-177 ve 1778-1795 yılları arasını kapsayan muhasebe kayıtları bulunmaktadır. Belirtilen defterlerde yer alan muhasebe kayıtları verileri doğrultusunda Manisa'da bulunan vakıfların neler olduğu, hangi alanlarda kurulduğu, vakıflara ait nakit paraların miktarı gibi hususlar aşağıdaki başlıklarda ele alınmıştır.

A- Vakıf Kavramı ve Para Vakıfları

Osmanlı Devleti'nde vakıf kurmak isteyen bir kişi bu işlemi rastgele gerçekleştiremezdi. Vakıf kurmak isteyen kişi önce kadiya gider, eğer vakıf kurmak için gerekli şart ve ehliyetlere sahipse burada bir vakfiye hazırlanırdı. *Vakfiye*, vakfedilecek şeyin meydana getirilme amacı, vakfın işleyişi hakkında koyduğu şartları içeren ve kadının onaylamasıyla elde edilen bir belgedir. Vakıf sözcüğünün çoğulu *evkâf*, vakıf kuran kişi *vâkıf*, vakfedilen mal *mevkûf*, vakıf idarecisi ise *mütevellî* olarak adlandırılmaktadır.¹ Vakıf, vakf edilen malın tamamı veya gelirinin hepsi doğrudan kamuya bağışlanmasıyla oluşturulmuşsa bunlara *vakf-ı hayrî*, bütün gelirin vakfı kuran kişi tarafından kendi ailesine veya belirli kişilere vakfedilmiş ise *vakf-ı ehlî*, vakfedilen maldan elde edilecek gelirin bir kısmı toplum yararına bir kısmı ailenin faydalanması için oluşturulmuşsa bunlara *yarı hayrî vakıf* denmektedir.² Kurulan vakfın fonksiyonlarını devam ettirmek ve devamlılığını sağlamak esas olduğundan vakfın devamlı bir gelir kaynağına sahip olması gerekmektedir. Bu husus dikkate alındığında vakıfları iki kısma ayırmak mümkündür. Bunlardan birincisi *aynıyla intifa olunan* yani direkt olarak hizmetinden faydalanılan *müessesât-ı hayriye* denilen câmi, mescid, medrese, mektep, şifâhane, kütüphâne ve çeşme gibi kurumlardır. İkincisi ise *aynı ile intifa olunmayan* fakat hizmet verilen yerlerin düzenli bir şekilde işletilmesini sağlayan bina, arazi ve nakit para gibi gelir kaynaklarından oluşan *asl-ı vakıflardır*.³

Vakıfların gayrimenkullerden oluşan gelirleri olduğu gibi taşınır durumda olan gelirleri de bulunmaktadır. Bunların başında nakit paralar gelmektedir. Para vakfı, kuruluş sermayesinin bir kısmı veya tamamı nakit paradan oluşan vakıftır. Para vakıflarında vakfa konu olan ana sermaye (asl-ı mal) olduğu gibi korunmakta, bu paranın çeşitli şekillerde işletilmesi sonucunda elde edilen gelir

¹ Mübahat S. Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*, Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı, İstanbul, 1994, s. 359-362.

² Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, Fakülte Kitabevi, Isparta, 2010, s. 235.

³ Bahaeddin Yediyıldız, "Vakıf", *İslâm Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Basımevi, C. XIII, İstanbul, 1986, s. 156; Ünal, s. 232; Murat Çizakça, "Osmanlı Dönemi Vakıflarının Tarihsel ve Ekonomik Boyutları", Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul, [http://www.tusev.org.tr/usrfiles/files/Osmanli_Donemi_Vakiflari_nin_Ekonomik_Bo_yutlari_\(1\).pdf](http://www.tusev.org.tr/usrfiles/files/Osmanli_Donemi_Vakiflari_nin_Ekonomik_Bo_yutlari_(1).pdf), s. 236; Yusuf Halaçoğlu, *XVI-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991, s. 139.

vakfiyede öngörülen hizmetlerin finansmanı için harcanmaktaydı.⁴ Genelde menkuller gayrimenkule tabi olarak vakfedilmiştir. Böylece menkuller işletilir ve söz konusu vakfın sürekli bir şekilde işlemesi sağlanırdı. ⁵ Vakıfların işlemlerini sağlayan vakıf işletmelerine “*müstegillât-ı vakfiyye*” denilmektedir. Müstegillât gelir getiren vakıf işletmeleri anlamına gelmektedir. Bunun bağ, bahçe ve han gibi akar veya nakit para ve gedik gibi menkul mal olması önemli değildir. Ancak Osmanlı uygulamasında bu tabir yerine “*müsakkafât*” ve “*müstegillât-ı vakfiye*” tabiri kullanılmış ve vakıf işletmeleri iki ayrı grupta mütalaa edilmiştir. Örnek vermek gerekirse vakıf olan bir mektebe, inşa edilen bir dükkânın gelirini veya nakit parayı vakfetmek gibi. Bu durumda inşa olunan dükkândan gelecek olan bütün gelir veya nema bahsedilen mektebin ihtiyaçlarını karşılamak üzere vakfedilmiş olurdu. Bu gibi vakıflara akar olsun, menkul olsun “*müstegalle*”, çoğuluna da “*müstegallât*” denirdi.⁶

Osmanlı Devleti öncesinde menkul eşyanın vakfedilmesinin caiz olup olmadığı hususunda değişik görüşler ortaya konmuştur. İlk dönemlerde menkullerin vakfına ait görüşler kabul edilmeyip yasaklanmış olsa da, dönemin getirdiği iktisadi şartlar neticesinde bu yasak ortadan kalkmış, Hanefi ve Maliki mezhepleri ortak noktada buluşarak tükenebilen şeylerin de vakfına müsaade etmiştir.⁷ Osmanlı Devleti döneminde ise para vakıflarının önemli bir yer tutması Osmanlı hukukçuları ve şeyhülislamı arasında zaman zaman görüş ayrılıkları yaşanmasına neden olmuştur. Bunun sebebi faizi (ribh) İslam'ın yasaklamış olmasıdır. Fakat Osmanlı Devleti'nde kabul edilen görüş Hanefi mezhebi hukukçularından İmam Züfer'e ait olan menkullerin vakfının caiz görüldüğü gibi yine menkuller arasında önemli bir yer işgal eden nakit paraların da caiz olduğu görüşüdür.⁸

Kuruldukları ilk dönemlerde genel olarak para vakıflarının amacı; mahalle, köy ya da bölgede ahalinin çeşitli ihtiyaçlarının karşılanması idi. XVI. yüzyılda ise para vakıfları halkın avarız türü

---

⁴ Tahsin Özcan, “Osmanlı Toplumuna Özgü Bir Finansman Modeli: Para Vakıfları”, *Çerçeve Dergisi*, S. 48, Ekim 2008, s. 125.

⁵ İsmail Kurt, “Para Vakıfları ve Davut Paşa Mahkemesi'nde Kayıtlı Para Vakfiyeleri”, http://www.isav.org.tr/img/20131030_4127313495.pdf, s. 4.

⁶ Hamza Keleş, “Osmanlılarda 19. Yüzyıldaki Para Vakıflarının İşleyiş Tarzı ve İktisadî Sonuçları Üzerine Bir Çalışma”, *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 21, S. 1, Ankara, 2001, s. 190.

⁷ Bahaeddin Yediyıldız, *XVIII. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi Bir Sosyal Tarih İncelemesi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2003, s. 92.

⁸ Yediyıldız, *XVIII. Yüzyılda...*, s. 92-117, Kurt, s. 8.

vergilerinin ödenmesi, dinî ve eğitim ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla kurulmaya başlanmıştır.⁹ Bu yüzyıldan itibaren para vakıflarının hem sayı hem de vakfedilen nakit açısından artması konunun gündeme gelmesine sebep olmuştur.¹⁰ Konu Osmanlı uleması arasında tartışmalara neden olmuş ve devrin önemli iki ismi Şeyhülislam Ebüssuud Efendi ile Rumeli Kazaskeri Çivizâde Muhyiddin Mehmed Efendi para vakıfları konusunda karşı karşıya gelmişlerdir. Çivizâde, 1539 yılında şeyhülislamlık makamında bulunduğu sıralarda para vakıflarına herhangi bir müdahalede bulunmamış aksine kendisinden önce ve kendi döneminde kurulmuş para vakıflarının geçerliliğini uygun görüp kabul etmiştir. Ancak 1545 yılında görevden alınıp Rumeli Kazaskerliği'ne tayin edilmesi ve Ebüssuud Efendi'nin şeyhülislamlık makamına atanmasıyla aynı yıl içerisinde para vakıflarının meşruluğu ile ilgili tartışmalar gündeme gelmiştir.¹¹ Ebüssuud Efendi konuyla ilgili *Risale fi Vakfi'l-Menkûl ve'n-Nukûd* adlı eserinde para vakıflarının meşru olduğunu savunmuşsa da Çivizâde, Ebüssuud Efendi'nin görüşlerini tenkit ederek para vakfının caiz olmadığı yönündeki risalesini padişaha sunarak kabul ettirmiştir. Çivizâde bu tarihten itibaren para vakıflarını yasaklamış ve bu yasak, para vakıflarının meşruluğuna inananlar ve vakıf gelirleri ile geçinenler arasında sıkıntılar ve tartışmaların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bununla birlikte yasak, vakıf uygulamalarının aksamasına neden olmuş ve ciddi problemler ortaya çıkarmıştır. Para vakıfları ile ilgili tartışmalar Çivizâde'nin ölümüne kadar devam etmiş, vefatından sonra konu ile ilgilenen âlimlerden görüş alınarak ortak karar doğrultusunda para vakıfları üzerindeki yasak kaldırılmıştır. 1548 yılında sancak

⁹ Değer Alper-Canan Erdoğan, "16. ve 18. YY Arasında Bursa Para Vakıfları ve Bursa Ekonomisine Etkileri", *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.XXVIII, S. 1, Bursa, 2009, s. 89.

¹⁰ Kaşif Hamdi Okur, "Para Vakıfları Bağlamında Osmanlı Hukuk Düzeni ve Ebüssuud Efendinin Hukuk Anlayışı Üzerine Bazı Değerlendirmeler", *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. IV, S.7-8, Ankara, 2005/1-2, s. 42; Tahsin Özcan, *Osmanlı Para Vakıfları Kanûnî Dönemi Üsküdar Örneği*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2003, s. 12.

¹¹ Özcan, *Osmanlı Para Vakıfları...*, s. 29-31.; Mehmet Şimşek, "Osmanlı Cemiyetinde Para Vakıfları Üzerinde Münakaşalar", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. XXVII, S.1, Ankara, 1986, s. 210-211; Mehmet İpşirli, "Çivizâde Muhyiddin Mehmed Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.VIII, İstanbul, 1993, s. 348; Ahmed Akgündüz, "Ebüssuud Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. X, İstanbul, 1994, s. 366.

kadınlarına konuyla ilgili fermanlar gönderilmek suretiyle bu hususta gerekli bilgilendirme yapılmıştır.¹²

Para vakıflarının oluşturulmasından sonra vakıf paraların idaresi müteveliye verilmekteydi. Müteveli, vakıf işlerini vakfiye şartlarına ve şer'i hükümler doğrultusunda yürütülmesini sağlıyordu. Müteveli vakıf paraların borç olarak verilmesinde dikkatli davranmak ve borç almak isteyen kişilerin gerekli şartlara sahip olup olmadıklarını araştırmak zorundaydı. Verilen kredi tahsil edilemezse hukuki işlemleri başlatmak ve takip etmek mütevellinin göreviydi. İdari ve iktisadi açıdan devletten bağımsız olan vakıflar kadınların gözetimi ve denetimi altında varlıklarını devam ettirmişlerdir. Vakıf sermayesiyle yapılan işlemler vakıf yönetimi ve denetimi tarafından kontrol altında tutulması, muhasebe kayıtlarının düzenli ve belirli aralıklarla kaydedilmesi, borç işlemlerinin kefil ve rehin altına alınarak kadı defterlerine işlenmesi bu tedbirlerin en önemlilerindendir.¹³ Para vakıfları ticari faaliyetler için gerekli olan nakit ve kredi ihtiyacını karşılıyor, toplumun ve ticaretin değişik kesimlerinde görülen para darlığını gideriyor, halkı yüksek faiz oranlarıyla tefecilik yapanların elinden kurtarıyor, verdikleri krediler ile az da olsa girişimciliğe ve üretime sermaye sağlıyorlardı.¹⁴

Vakfedilen menkullerden eşyalar doğrudan hizmet için kullanılmış, vakfedilen paralar ise iş ortaklığı veya muamele-i şer'îye usulüyle işletilerek elde edilen gelir vakfın hizmetlerinde kullanılmıştır.¹⁵ Para vakıflarının işletilmesinde ise tek bir işlem türü benimsenmemiş, hangi işlemin tercih edileceği müteveliye bırakılmıştır.¹⁶ Vakıf paraların işletilme biçimleri arasında Karz-ı hasen,¹⁷ Bida'a,¹⁸ Mudârebe,¹⁹ Müşâreke,²⁰ Murâbaha,²¹

¹² Özcan, *Osmanlı Para Vakıfları...*, s. 37-45; Şimşek, s. 211-215; Cafer Çiftçi, "18. Yüzyılda Bursa'da Para Vakıfları ve Kredi İşlemleri", *Ankara Üniversitesi Dil Ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.XXIII, S.36, Ankara, 2004, s. 82; Okur, s. 43.

¹³ Çiftçi, s. 83.

¹⁴ Çiftçi, s. 81.

¹⁵ Kurt, s.3.

¹⁶ Özcan, *Osmanlı Para Vakıfları...*s. 50.

¹⁷ Özcan, *Osmanlı Para Vakıfları...*s. 73.

¹⁸ Özcan, *Osmanlı Para Vakıfları...*, s. 75.

¹⁹ Ahmed Akgündüz, *İslâm Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1996, s. 223.

²⁰ Kurt, s. 12.

²¹ Kurt, s. 12.

Muâmele-i şer'iyye/bey'u'l-'iyye,²² Bey-i li'l-istiğlal,²³ Bey-i bat,²⁴ Bey-i bi'l-vefa²⁵ gibi ticari işlemler yer alıyordu.

B- Manisa Para Vakıfları

Manisa Türklerin eline geçmesinden kısa bir süre sonra kurulan vakıf eserlerle Müslüman bir şehir haline gelmiştir. Saruhanoğulları döneminde şehirde pek çok vakıf eseri oluşturulduğu gibi,²⁶ Osmanlı idaresine geçmesinden sonra da vakıf eserlerin kurulmasına aynı şekilde devam edilmiştir.²⁷ XVII. yüzyılın başlarına gelindiğinde şehirdeki mahalle sayısı 54'e ulaşmış, bunların büyük kısmı vakıf eserlerin etrafında gelişmiştir.²⁸

Ele aldığımız bu çalışmada ise XVIII. yüzyılda Manisa'da bulunan vakıflar tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu tespit yapılırken kaynak olarak 194 numaralı Manisa şer'iyye sicilinin 141-149. sayfaları arasında H. 1175-1190/M.1762-1777 yılları arasını kapsayan 16 yıllık, H. 1139/M. 1726-1727 yılına ait 187 Numaralı Manisa şer'iyye sicili kayıtları ve Ertan Gökmen tarafından kaleme alınmış olan "211 Numaralı Manisa Şer'iyye Sicilindeki Vakıf Muhasebe Kayıtları (1778-1795)" adlı makalesindeki veriler kullanılmıştır. Para vakıflarına ait bu kayıtlarda vakfın adı ve bulunduğu yer ile mütevellisinin kim olduğu ve aslı mal olan nukûdun miktarı belirtilmiştir. Bunun yanında şayet varsa yıllık kira geliri belirtilmiştir. Bu kayıtlarda yer alan bilgiler yukarıda verilen tarih

²² Akgündüz, *İslam Hukukunda...*,s. 225.

²³ Kurt, s. 11-12.

²⁴ Özcan, *Osmanlı Para Vakıfları...*,s. 70.

²⁵ Özcan, *Osmanlı Para Vakıfları...*,s. 70.

²⁶ İbrahim Gökçen, *Manisa Tarihinde Vakıflar ve Hayırlar (Hicri 954-1060)* I. Kitap, Marifet Basımevi, İstanbul, 1946; Aynı yazar, *Manisa Tarihinde Vakıflar ve Hayırlar (Hicri 1060 Miladi 1650'den Sonra)* II. Kitap, Marifet Basımevi, İstanbul, 1950; Aynı yazar, XVI. ve XVII. Asırlarda Saruhan Zaviye ve Yatırları, Marifet Basımevi, İstanbul, 1946; M. Çağatay Uluçay, *Saruhanoğulları ve Eserlerine Dair Vesikalar, Resimli Ay Matbaası, İstanbul, 1940; Hilal Ortaç, Tanzimattan Birinci Meşrutiyete Manisa (İdari, Sosyal, Ekonomik ve Demografik Yapı)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, İzmir, 1996, s. 29-30; Ersal Yavi, Necla Yazıcıoğlu, *Manisa*, T.C. Manisa Valiliği, İzmir, 1995, s. 55, 57, 78; Mehmet Karakuyu, "Manisa Şehrinde Mahallelerin Tarihsel Gelişimi", *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, C. 4, 2007, s. 4.

²⁷ M. Feridun Emecen, XVI. Asırda Manisa Kazâsı, TTK, Ankara, 1989, s. 86-109; M. Akif Erdoğan, Ömer Bıyık (Haz.), *Defter-i Evkaf-ı Liva-i Saruhan (Metin ve İnceleme)*, T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Arşiv Dairesi Başkanlığı Yayın No:7, Ankara, 2014, s. 15, 20;Ortaç, s. 30, Yavi-Yazıcıoğlu, s. 85.

²⁸ Ortaç, s. 30-31.

aralıklarında değişik açılardan ele alınmış ve hangi tür vakıfların kurulduğu ve sermayelerinin ne kadar olduğu karşılaştırmalı olarak aşağıda tablolarda verilmiştir. Üç farklı tarih aralığına ait bu muhasebe kayıtları ile XVIII. yüzyılda Manisa'da bulunan para vakıfları tespit edilmiş, en düşük ve en yüksek sermayeli vakıfların hangileri olduğu gösterilmiştir. Muhasebe kayıtlarına göre tespit edilen vakıflar; ibadet yerleri, su yapıları, eğitim kurumları, esnaf yemek vakıfları, farklı amaçlar için kurulmuş vakıflar ve amacı belirtilmemiş vakıflar olmak üzere değişik başlıklar altında incelenmiştir.

1- İbadet Yerlerine Ait Vakıflar

a- Câmiler

Câmiler İslam beldelerinin en önemli dinî ve sosyal fonksiyonu bulunan mekânlarıdır. Mahalle'de kurulmuş olan câmiler insanların dini bilgi ihtiyaçlarını karşılamaları ve birer ibadet yeri olmaları nedeniyle önemli bir yere sahip olsa da "*Cuma kılınır bazar durur yer*" anlayışı çerçevesinde sadece dinî bir yapı olmaktan ziyade siyasi ve iktisadi bir kimlik kazanan yerler de olmuşlardır. Çünkü cuma namazında okunan hutbede hükümdarın isminin zikredilmesi o hükümdarın iradesinin şehir üzerinde olduğunun da göstergesidir.²⁹ Çalışmamızda kullandığımız muhasebe kayıtlarında Muradiye, Hâtuniye ve Ulu Câmî gibi büyük câmilerin zikredilmediği görülmektedir. Bunun sebebi bu vakıfların sultan yakınlarına ait olmasından ve muhasebelerinin ayrıca tutulmasından kaynaklanmaktadır.³⁰ Aşağıdaki tabloda muhasebe kayıtlarında rastlanılan câmî vakıfları ile bunların nerede kurulduğu ve para vakıflarının ne kadar olduğu gösterilmiştir.

Tablo-1 187,³¹ 194³² ve 211³³ Numaralı Manisa Şer'iyeye Sicillerindeki Muhasebe Kayıtlarında Adı Geçen Câmiler

²⁹ Turan Açık, "Mahalle ve Camii: Osmanlı İmparatorluğu'nda Mahalle Tipleri Hakkında Trabzon Üzerinden Bir Değerlendirme", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S. 35, 2014, s. 11; Mehmet Öz, "Osmanlı Klasik Döneminde Anadolu Kentleri" *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. III, S. 6, 2005, s. 59.

³⁰ Ertan Gökmen, "211 Numaralı Manisa Şer'iyeye Sicilindeki Vakıf Muhasebe Kayıtları (1778-1795)", *Vakıflar Dergisi*, S. 38, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2012, s. 92.

³¹ M.Ş.S., 187, s. 2, 3, 4, 5, 7.

MAHALLE	187 No.lu MŞS	194 No.lu MŞS	211 No.lu MŞS	SERMAYE
Alay Beyi Mah.	-	Alay Beyi Câmii	Alay Beyi Câmii	1762-1777: 305-341 Kuruş 1778-1795: 270,5-305 Kuruş
Alay Beyi Mah.	Ferhad Ağa Câmii	Ferhad Ağa Câmii	Ferhad Ağa Câmii	1726-27: 478 Kuruş 1762-1777: 520-719 Kuruş 1778-1795: 719 Kuruş
Alay Beyi Mah.	-	-	Fethullah Câmii	1778-1795: 143 Kuruş
Arab Alan Mah.	-	-	Defterdâr Mahmûd Efendi Câmii	1778-1795: 403,5 Kuruş
Ayn-ı Ali Mah.	-	-	Akşemseddin Câmi	1778-1795: 680 Kuruş
Ayn-ı Ali Mah.	Ayn-ı Ali Câmii	Ayn-ı Ali Câmii	Ayn-ı Ali Câmii	1726-27: 428 Kuruş 1762-1777: 320-328 Kuruş 1778-1795: 327-328 Kuruş
Bölücek-i Atık Mah.	El-Hâc Hüseyin Câmii	El-Hâc Hüseyin Câmii	El-Hâc Hüseyin Câmii	1726-27: 382 Kuruş 1762-1777: 274-

³² M.Ş.S., 194, s. 141, 140, 139, 138, 137, 136, 134,133, 132, 130, 129, 128, 127, 126, 124, 123, 122, 121, 120, 119, 118, 117, 114, 113, 112, 111, 110,109, 108, 107, 106, 105, 103, 102, 101, 100, 99, 98, 96, 95, 94, 93, 92, 91, 90, 87,86, 85, 84, 83, 82, 81,80, 79, 76, 75, 74, 73, 72, 70, 69, 68, 67, 65, 63, 62, 61, 60, 57, 56, 55, 54, 52, 51, 50, 49., Ayrıca 194 No.lu MŞS'de bulunan vakıflar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Hacer Heybeli, *XVIII. Yüzyıl Sonlarında Manisa Vakıfları (Şer'iyye Sicillerine Göre)*, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın, 2016, s. 25-30.

³³ 211 Numaralı MŞS'de bulunan vakıflarla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Gökmen, s. 92-94.

**ŞER'İYYE SİCİLLERİNDEKİ MUHASEBE KAYITLARINA GÖRE
XVIII. YÜZYILDA MANİSA VAKIFLARI**

				410 Kuruş 1778-1795: 293-307,5 Kuruş
Bölücek-i Cedîd Mah.	El-Hâc Osman Câmii	El-Hâc Osman Câmii	El-Hâc Osman Câmii	1726-27: 203 Kuruş 1762-1777: 292-347 Kuruş 1778-1795: 286,5-293 Kuruş
Çarşı Mah.	Merhûm Çaşnigir Sinan Ağa	Çaşnigir Sinan Ağa Câmii	Çaşnigir Sinan Ağa Câmii	1726-27: 341 Kuruş 1762-1777: 308-815 Kuruş (18. 721-119 Kuruş ek kira geliri) 1778-1795: 691-813 Kuruş (156-337 Kuruş ek kira geliri)
Derviş Ağa Mah.	Derviş Ağa Câmii	Derviş Ağa Câmii	Derviş Ağa Câmii	1726-27: 400 Kuruş 1762-1777: 123-450 Kuruş 1778-1795: 450 Kuruş
Dilşikâr Mah.	-	Dilşikâr Câmii	Dilşikâr Câmii	1762-1777: 305-341 Kuruş 1778-1795: 270,5-305 Kuruş (370 Kuruş ek kira geliri)
El-Hâc Yahya Mah.	El-Hâc Yahya Câmii	El-Hâc Yahya Câmii	El-Hâc Yahya Câmii	1726-27: 432,5 Kuruş 1762-1777: 435-444,5 Kuruş 1778-1795: 450 Kuruş
Göktaşlı	Göktaşlı	Göktaşlı	Göktaşlı	1726-27: 494

Mah.	Câmii	Câmii	Câmii	Kuruş 1762-1777: 399-585 Kuruş 1778-1795: 584-594 Kuruş
İbrahim Çelebi Mah.	-	İbrahim Çelebi Câmii	-	1762-1777: 33.306-34.366 Kuruş yıllık kira geliri toplamı
İlyas-1 Kebîr Mah.	-	İlyas-1 Kebîr Câmii	-	1762-1777: 343 Kuruş
İlyas-1 Sağîr Mah.	El-Hâc Mahmûd Câmii	-	-	1726-27: 107 Kuruş
İlyas-1 Sağîr Mah.	-	-	İlyas-1 Sağîr Câmii	1778-1795: 291-293 Kuruş
İvaz Paşa Mah.	-	İvaz Paşa Câmii	İvaz Paşa Câmii	1762-1777: 410-545 Kuruş yıllık kira geliri toplamı 1778-1795: 545,5 Kuruş yıllık kira geliri toplamı
Kara Yunus Mah.	-	Kara Yunus Câmii	Kara Yunus Câmii	1762-1777: 392-411 Kuruş 1778-1795: 318,5-397 Kuruş
Lala Paşa Mah.	Koca Lala Paşa Câmii	Lala Paşa Câmii	-	1726-27: 212 Kuruş 1762-1777: 306 Kuruş
Mağnisa Mah.	Haki Baba Camii	-	-	1726-27: 52 guruş
Recaî Mah.	Serâbâd Câmii	-	-	1726-27: 222 Kuruş
Saz Mah.	-	El-Hâc Halil	El-Hâc Halil Câmii	1762-1777: 620-961,5 Kuruş

**ŞER'İYYE SİCİLLERİNDEKİ MUHASEBE KAYITLARINA GÖRE
XVIII. YÜZYILDA MANİSA VAKIFLARI**

		Câmiî		1778-1795: 625-925 Kuruş
Saz Mah.	-	Tekevî El-Hâc Mehmed Câmiî	Tekevi El-Hâc Mehmed Câmiî	1762-1777: 306-411,5 Kuruş 1778-1795: 306 Kuruş
Serâbâd Mah.	-	Serâbâd Câmiî	Serâbâd Câmiî	1762-1777: 216 Kuruş 1778-1795: 306 Kuruş

Muhasebe kayıtlarında en fazla görülen dinî yapılar camilerdir. Üç farklı defterdeki muhasebe kayıtları karşılaştırıldığında 187 numaralı MMS'de 12, 194 numaralı MMS'de 19 ve 211 numaralı MMS'de 19 adet câminin muhasebesi görülmüştür. 187 numaralı MMS'de bulunan El-Hâc Mahmûd Câmiî ve Haki Baba Câmiî'nin 194 ve 211 numaralı MMS'de kaydı bulunmamaktadır. Ayn-ı Ali Câmiî (17. Yüzyıl), Derviş Ağa Câmiî (15. Yüzyıl), El-Hâc Hüseyin Câmiî, El-Hâc Osman Câmiî, El-Hâc Yahya Câmiî (1475), Ferhad Ağa Câmiî, Göktaşlı Câmiî (1493) ve , Çaşnigir Sinan Ağa Câmiî (1474) vakıflarının varlığına üç şer'iyeye sicilinde de rastlanmaktadır. Ayrıca Recai Mahallesinde de Serâbâd adlı bir câmiinin olduğu 187 numaralı MMS'de görülmektedir. Lala Paşa Câmiî (1569) ise 187 ve 194 numaralı MMS'de mevcut iken 211 numaralı MMS'de vakıf muhasebe kaydında bulunmamaktadır. Bunların yanında 194 numaralı MMS'de olmayıp 211 numaralı MMS de bulunan câmiler ise Akşemseddin, Defterdâr Mahmûd Efendi, Fethullah ve İlyas-ı Sağır câmileridir. Muhasebe kayıtlarında zikri geçen câmileri şu şekilde sıralamak mümkündür: Akşemseddin Câmiî, Alay Beyi Câmiî, Ayn-ı Ali Câmiî, Çaşnigir Sinan Ağa Câmiî, Defterdâr Mahmûd Efendi Câmiî, Derviş Ağa Câmiî, Dilşikâr Câmiî, El-Hâc Halil Câmiî, El-Hâc Hüseyin Câmiî, El-Hâc Mahmûd Câmiî, El-Hâc Osman Câmiî, El-Hâc Yahya Câmiî, Ferhad Ağa Câmiî, Fethullah Câmiî, Göktaşlı Câmiî, Haki Baba Câmiî, Hamza Efendi Câmiî, İbrahim Çelebi Câmiî, İlyas-ı Kebîr Câmiî, İlyas-ı Sağır Câmiî, İvaz Paşa Câmiî, Kara Yunus Câmiî, Lala Paşa Câmiî, Serâbâd Câmiî (Recai Mah.), Serâbâd Câmiî (Serâbâd Mah.), Tekevi El-Hâc Mehmed Câmiî. Muhasebe kayıtlarında zikri geçen camilerin toplam sayısı 26'dır.

Mescidler

Mescid kelime anlamı olarak; secde edilecek, namaz kılınacak yer ve küçük câmii anlamlarına gelmektedir.³⁴ Mescidlerde câmilerden farklı olarak minber bulunmamakta bu sebeple hutbe okunmamakta ve Cuma ve bayram namazları kılınmamaktadır. Küçük yapılar olan mescidler inşalarının daha ucuza mal olması ve kısa sürede inşa edilmeleri sebebiyle daha çok orta halli insanlar tarafından yaptırılmışlarsa da inşaatlarında daha ucuz malzeme kullanılması sebebiyle fazla uzun ömürlü olmamışlardır.³⁵ Vakıf muhasebelerinde karşılaşılan mescidlerin adları ve buldukları mahalleler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo-2 187³⁶, 194³⁷ ve 211³⁸ Numaralı Manisa Şer'iyye Sicillerindeki Muhasebe Kayıtlarında Adı Geçen Mescidler

MAHALLE	187 Numaralı MŞS	194 Numaralı MŞS	211 Numaralı	SERMAYE
Akmescid Mah.	Akmescid	-	-	1726-27: 44 Kuruş
Alay Beyi Mah.	El-Hâc Ahmed Mescidi	El-Hâc Ahmed Mescidi	El-Hâc Ahmed Mescidi	1726-27: 362 Kuruş 1762-1777: 361-426 Kuruş (15 Kuruş ek kira geliri) 1778-1795: 350-361 Kuruş
Alay Beyi Mah.	-	El-Hâc Osman Mescidi	-	1762-1777: 450-464 Kuruş
Alay Beyi	-	Fethullah	-	1762-1777: 442-

³⁴ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Aydın Kitabevi, Ankara, 1986, s. 747.

³⁵ Gökmen, s. 94.

³⁶ MŞS, 187, s. 2, 3, 4, 5, 6, 7.

³⁷ M.Ş.S., 194, s. 141, 140, 139, 138, 137, 136, 135, 134, 133, 132, 131, 130, 129, 128, 127, 126, 125, 124, 123, 122, 121, 120, 119, 118, 117, 116, 115, 114, 113, 112, 111, 110, 109, 108, 107, 106, 105, 104, 103, 102, 101, 100, 99, 98, 97, 96, 95, 94, 93, 92, 91, 90, 89, 88, 87, 86, 85, 84, 83, 82, 81, 80, 79, 76, 75, 74, 73, 72, 71, 70, 69, 68, 67, 65, 64, 63, 62, 61, 60, 59, 58, 57, 56, 55, 54, 53, 52, 51, 50, 49, Ayrıca 194 No.lu MŞS'de bulunan vakıflar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Heybeli, s. 31-40.

³⁸ 211 Numaralı MŞS'de bulunan vakıflarla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Gökmen, s. 94-97.

**ŞER'İYYE SİCİLLERİNDEKİ MUHASEBE KAYITLARINA GÖRE
XVIII. YÜZYILDA MANİSA VAKIFLARI**

Mah.		Mescidi		500 Kuruş
Alay Beyi Mah.	-	Râziye Hâtun Mescidi	Râziye Hâtun Mescidi	1762-1777: 423 Kuruş 1778-1795: 357,5-423 Kuruş
Alay Beyi Mah.	-	Yağcı Emir Oğlu Es-Seyyid El-Hâc Mehmed Mescidi	Yağcızâde El-Hâc Mehmed Mescidi	1762-1777: 270-330 Kuruş 1778-1795: 270 Kuruş
Ali Ağa Mah.	Merhûm Ali Ağa Mescidi	-	-	1726-27: 235,5 Kuruş
Ali Ağa Mah.	Taslık Çavuş Mescidi	-	-	1726-27: 127,5 Kuruş
Baba Kuyusu Mah.	Baba Kuyusu Mescidi	Baba Kuyusu Mescidi	Baba Mescidi	1726-27: 234,5 Kuruş 1762-1777: 250-436 Kuruş 1778-1795: 253-256 Kuruş
Bedestan-ı Atık	Merhûm Ali Ağa Mescidi	-	-	1726-27: 47 Kuruş
Bektaş-i Kebîr Mah.	-	Bektaş-i Kebîr Mescidi	Bektaş-i Kebîr Mescidi	1762-1777: 406-406,5 Kuruş 1778-1795: 406 Kuruş
Bektaş-i Sağîr Mah.	İsâ Bali Mescidi	İsâ Bali Mescidi	İsâ Bali Mescidi	1726-27: 300 Kuruş 1762-1777: 286-400 Kuruş 1778-1795: 384 Kuruş
Çaprastlar-ı	Çaprastlar-ı Kebîr	Çaprastlar-ı Kebîr	-	1726-27: 120 Kuruş 1762-1777: 120

Kebîr Mah.	Mescidi	Mescidi		Kuruş
Çaprastlar-1 Sağır Mah.	Çaprastlar-1 Sağır Mescidi	Çaprastlar-1 Sağır Mescidi	Çaprastlar-1 Sağır Mescidi	1726-27: 215 Kuruş 1762-1777: 210-237 Kuruş 1778-1795: 206 Kuruş
Çarşı Mah.	İlyas Bey Mescidi	-	-	1726-27: 150 Kuruş
Çengizâde Mah.	Tatar Şehâbeddin Mescidi	Tatar Şehâbeddin Mescidi	Tatar Şehâbeddin Mescidi	1726-27: 200 Kuruş 1762-1777: 17-2132 Kuruş yıllık kira geliri 1778-1795: 2065-2132 Kuruş yıllık kira geliri
Deveciyân Mah.	Deveciler Mescidi	Deveciyân Mescidi	Deveciyân Mescidi	1726-27: 261 Kuruş 1762-1777: 139-361 Kuruş 1778-1795: 135 Kuruş
Ebe (Hâtun) Mah.	Ebe Hâtun Mescidi	Ebe Mescidi	Ebe Mescidi	1726-27: 150 Kuruş 1762-1777: 188-206 Kuruş 1778-1795: 188 Kuruş
Gürhâne Mah.	Gürhâne Mescidi	Gürhâne Mescidi	Gürhâne Mescidi	1726-27: 300 Kuruş 1762-1777: 316-328,5 Kuruş 1778-1795: 328 Kuruş
Hâkî Baba Mah.	El-Hâc Hüseyin Mescidi	-	-	1726-27: 400 Kuruş
Hâkî Baba Mah.	-	Ebu Bekir Dede Mescidi	-	1762-1777: 131-151,5Kuruş

**ŞER'İYYE SİCİLLERİNDEKİ MUHASEBE KAYITLARINA GÖRE
XVIII. YÜZYILDA MANİSA VAKIFLARI**

Hâkî Baba Mah.	-	-	Güne? El- Hâc Mehmed Mescidi	1778-1795: 150- 245 Kuruş
İlyas-ı Kebîr Mah.	El-Hâc İlyas-ı Kebir Mescidi	El-Hâc İlyas-ı Kebîr Mescidi	-	1726-27: 182 guruş 1762-1777: 185- 201 Kuruş
İmâd Mah.	İmâd Mescidi	İmâd Mescidi	İmâd Mescidi	1726-27: 137 Kuruş 1762-1777: 134- 137 Kuruş (11,5- 1208 Kuruş ek kira geliri) 1778-1795: 137 Kuruş
İsâ Fakih Mahalles i	-	İsâ Fakih Mescidi	İsâ Fakih Mescidi	1762-1777: 74-84,5 Kuruş 1778-1795: 85-270 Kuruş
İvaz Paşa Mah.	El-Hâc İvaz Paşa Mescidi	-	-	1726-27: 316 Kuruş
Karahisâ r Mahalles i	-	El-Hâc Himmat Mescidi	El-Hâc Himmat Mescidi	1762-1777: 147- 148 Kuruş 1778-1795: 154 Kuruş
Mağnisa Mah.	Kara Yunus Mescidi	-	-	1726-27: 351 Kuruş
Nişancı Paşa Mah.	Nişancı Paşa Mescidi	Nişancı Paşa Mescidi	Nişancı Paşa Mescidi	1726-27: 500 Kuruş 1762-1777: 610 Kuruş 1778-1795: 610 Kuruş
Saz Mahalles i	-	Eşmen Hâtun Mescidi	Eşmen Hâtun Mescidi	1762-1777: 112- 123 Kuruş 1778-1795: 112- 210,5 Kuruş

Saz Mahallesi	Hacı Halil Mescidi	-	-	1726-27: 700,5 Kuruş
Serâbâd Mah.	Kozluca Mescidi	Kozluca Mescidi	Kozluca Mescidi	1726-27: 151 Kuruş 1762-1777: 57-106 Kuruş 1778-1795: 49-57 Kuruş
Serâbâd Mah.	Orta Mescidi	Orta Mescidi	Orta Mescidi	1726-27: 200 Kuruş 1762-1777: 64-67 Kuruş 1778-1795: 67 Kuruş
Serâbâd Mah.	Vânî Mehmed Efendi Mescidi	Vânî Mehmed Efendi Mescidi	Vânî Mehmed Efendi Mescidi	1726-27: 85 Kuruş 1762-1777: 145 Kuruş (99 Kuruş ek kira geliri) 1778-1795: 145 Kuruş (99 Kuruş ek kira geliri)
Seydî Hoca Mah.	Seydî Hoca Mescidi	Seydî Hoca Mescidi	Seydî Hoca Mescidi	1726-27: 55 Kuruş 1762-1777: 60 Kuruş (397-398 Kuruş ek kira geliri) 1778-1795: 60 Kuruş (38 Kuruş ek kira geliri)
Tekye Mah.	-	Tekye Mescidi	Tekye Mescidi	1762-1777: 218 Kuruş 1778-1795: 218 Kuruş
Yarhasanlar Mah.	-	El-Hâc Ahmed Mescidi	-	1762-1777: 104,5 Kuruş
Yarhasanlar Mah.	-	El-Hâc Mehmed Mah.	-	1762-1777: 101-101,5 Kuruş
Yarhasan	Emir	Emir	Emir	1726-27: 158 Kuruş

**ŞER'İYYE SİCİLLERİNDEKİ MUHASEBE KAYITLARINA GÖRE
XVIII. YÜZYILDA MANİSA VAKIFLARI**

lar Mah.	Çavuş Mescidi	Çavuş Mescidi	Çavuş Mescidi	1762-1777: 119-484,5 Kuruş 1778-1795: 314,5 Kuruş
Yarhasanlar Mah.	-	Mehmed Efendi Mescidi	Mehmed Efendi Mescidi	1762-1777: 233-255 Kuruş 1778-1795: 233 Kuruş
Yarhasanlar Mah.	Piyale Bey Mescidi	-	-	1726-27: 106 Kuruş
Yarhasanlar Mah.	-	Topal El-Hâc Hüseyin Mescidi	Topal El-Hâc Hüseyin Mescidi	1762-1777: 135-138 Kuruş 1778-1795: 137-138 Kuruş
Yaviler Mah.	-	Yaviler Mescidi	Yaviler Mescidi	1762-1777: 125 Kuruş 1778-1795: 125 Kuruş
Belirtilmemiş	Sakalar Mescidi	-	-	1726-27: 240 Kuruş
Belirtilmemiş	İsâ Hisse Mescidi	-	-	1726-27: 60,5 Kuruş

Muhasebe kayıtlarında hayli mescidin muhasebesinin bulunduğu görülmektedir. Çalışmada kullanılan kaynaklardan 187 numaralı MMS'de 29, 194 numaralı MMS'de 32, 211 numaralı MMS'de ise 26 adet mescidin muhasebe kaydı mevcuttur. 187 numaralı MMS'de bulunup 194 numaralı MMS'de bulunmayan mescidler Akmescid, Deveciler, El-Hâc Hüseyin, El-Hâc İvaz Paşa, Hacı Halil, İlyas Bey, Kara Yunus, Merhûm Ali Ağa (Ali Ağa Mahallesi), Merhûm Ali Ağa (Bedestan-ı Atık), Piyale Bey, Sakalar, Taslık Çavuş Mescidleridir. 211 numaralı MMS'de olup 194 numaralı bahsedilmeyen mescid sadece Gune(?) El-Hâc Mehmed Mescididir. Muhasebe kayıtlarında zikredilen mescitleri alfabetik olarak şu şekilde sıralamak mümkündür: Akmescid, Baba Kuyusu Mescidi, Bektaş-i Kebîr Mescidi, Çaprastlar-ı Kebîr Mescidi, Çaprastlar-ı Sağîr Mescidi, Deveciyân Mescidi, Ebe Mescidi, Ebu Bekir Dede Mescidi, El-Hâc Ahmed Mescidi (Alay Beyi Mahallesi), El-Hâc Ahmed Mescidi

(Yarhasanlar Mahallesi), El-Hâc Himmet Mescidi, El-Hâc Hüseyin Mescidi, El-Hâc İlyas-ı Kebîr Mahallesi Mescidi, El-Hâc İvaz Paşa Mescidi, El-Hâc Mehmed Mescidi, El-Hâc Osman Mescidi, Emir Çavuş Mescidi, Eşmen Hâtun Mescidi, Fethullah Mescidi, Gune El-Hâc Mehmed Mescidi, Gürhâne Mescidi, Hacı Halil Mescidi, İlyas Bey Mescidi, İmâd Mescidi, İsâ Bali Mescidi, İsâ Fakih Mescidi, İsâ Hisse Mescidi, Kara Yunus Mescidi, Kozluca Mescidi, Mehmed Efendi Mescidi, Merhûm Ali Ağa Mescidi (Ali Ağa Mahallesi), Merhûm Ali Ağa Mescidi (Bedestan-ı Atîk), Nişancı Paşa Mescidi, Orta Mescidi, Piyale Bey Mescidi, Râziye Hâtun Mescidi, Sakalar Mescidi, Seydî Hoca Mescidi, Taslık Çavuş Mescidi, Tatar Şehabeddin Mescidi, Tekye Mescidi, Topal El-Hâc Hüseyin Mescidi, Vânî Mehmed Efendi Mescidi, Yağcı Emir Oğlu Es-Seyyid El-Hâc Mehmed Mescidi, Yaviler Mescidi'dir. Muhasebesi görülen mescidlerin toplam sayısı45'tir.

2- Su Yapılarına Ait Vakıflar

a-Çeşmeler

Çeşme kelimesi Farsça'da göz anlamına gelmektedir. Su çıkan kaynak, pınar ve gözlere çeşme denilmesi, bunların akıtıldığı küçük yapılara da çeşme adının verilmesine sebep olmuştur.³⁹ Su mimarisinin en yaygın örneği olan çeşmeler halkın su ihtiyacını karşılamak üzere tüm ahalinin kullanabileceği ortak yerlere yapılmaktaydı. Genellikle câmi, mescid, medrese, mektep, çarşı, pazar, meydan, han ve hamam ile saray, konak ve hanelerin içinde, yine daha tenha olup şehrin iskâna açılmamış yerlerinde, tarla ve yol üzerlerinde de çeşmeler yapılmıştır.⁴⁰ Vakıf eserler açısından hayli zengin olan Manisa'da pek çok çeşmenin bulunduğu vakıf muhasebelerinden anlaşılmaktadır. Muhasebe kayıtlarında görülen bu çeşmelerin adları ve buldukları yerler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo-3 187⁴¹, 194⁴² ve 211⁴³ Numaralı Manisa Şer'iyeye Sicillerindeki Muhasebe Kayıtlarında Adı Geçen Çeşmeler

³⁹ Semavi Eyice, "Çeşme", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.VIII, İstanbul, 1993, s. 277.

⁴⁰ Fatıma Zehra Yüter, *İstanbul'da Su Mimarisi ve Şadırvanlar*, Haliç Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı Mimarlık Programı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2014, s. 48; Ömer Demirel, "Sivas Çeşmeleri", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S. 3, 1992, s. 170.

⁴¹ MŞS, 187, s. 2, 3, 4, 5, 6, 7.

**ŞER'İYYE SİCİLLERİNDEKİ MUHASEBE KAYITLARINA GÖRE
XVIII. YÜZYILDA MANİSA VAKIFLARI**

MAHALLE	187 Numaralı MŞS	194 Numaralı MŞS	211 Numaralı MŞS	SERMAYE
Akmescid Mah.	-	Akmescid Çeşmesi	Akmescid Çeşmesi	1762-1777: 103,5-104,5 Kuruş 1778-1795: 104,5 Kuruş
Alay Beyi Mah.	-	Alay Beyi Çeşmesi	Alay Beyi Çeşmesi	1762-1777: 606-649 Kuruş 1778-1795: 649 Kuruş
Alay Beyi Mah.	-	Beş Çeşmeler	Beş Çeşmeler	1762-1777: 323-324 Kuruş 1778-1795: 324 Kuruş
Alay Beyi Mah.	Beyli (?) Mehmed Efendi Çeşmesi	-	-	1726-27: 652 Kuruş
Alay Beyi Mah.	-	Karcı Ali Çeşmesi	-	1762-1777: 370,5 Kuruş
Attarca Mah.	Karaköy Çeşmesi	Karaköy Çeşmesi	Karaköy Çeşmesi	1726-27: 117 Kuruş 1762-1777: 100-102 Kuruş 1778-1795: 102 Kuruş
Attarca Mah.	Mübarek Çeşmesi	Mübarek Çeşmesi	Mübarek Çeşmesi	1726-27: 63 Kuruş 1762-1777:

⁴² MŞS, 194, s. M.Ş.S., 194, s. 141, 140, 139, 138, 137, 136, 135, 134,133, 132, 131, 130, 129, 128, 127, 126, 125, 124, 123, 122, 121, 120, 119, 118, 117, 116, 115, 114, 113, 112, 111, 110,109, 107, 106, 105, 103, 102, 101, 100, 99, 97, 96, 95, 94, 93, 92, 91, 90, 89, 88, 87,86, 85, 84, 83, 82, 81,80, 79, 76, 75, 74, 73, 72, 71, 70, 69, 68, 67, 65, 64, 63, 62, 61, 60, 59, 58, 57, 56, 55, 54, 53, 52, 51, 50, 49., Ayrıca 194 No.lu MŞS'de bulunan vakıflar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Heybeli, s. 41-52.

⁴³ 211 Numaralı MŞS'de bulunan vakıflarla ile ayrıntılı bilgi için bkz. Gökmen, s. 98-101.

				62-98 Kuruş 1778-1795: 97 Kuruş
Baba Kuyusu Mah.	Baba Kuyusu Çeşmesi	Baba Kuyusu Çeşmesi	Baba Kuyusu Çeşmesi	1726-27: 144,5 Kuruş 1762-1777: 197-200 Kuruş 1778-1795: 197 Kuruş
Bölücek-i Atık Mah.	Pîrî Kadı Çeşmesi	Pîrî Kadı Çeşmesi	Pîrî Kadı Çeşmesi	1726-27: 303,5 Kuruş 1762-1777: 422-497 Kuruş 1778-1795: 305-482 Kuruş
Çaprastlar-1 Kebîr Mah.	-	Çukur Çeşmesi	-	1762-1777: 448 Kuruş
Çaprastlar-1 Kebîr Mah.	-	Gülgün Hâtun Çeşmesi	-	1762-1777: 160-183 Kuruş
Çaprastlar-1 Sağır Mah.	-	Çaprastlar-1 Sağır Çeşmesi	-	1762-1777: 564 Kuruş
Çaprastlar-1 Sağır Mah.	Çukur Çeşmesi	Çukur Çeşmesi	Çukur Çeşmesi	1726-27: 309 Kuruş 1762-1777: 64,5-646 Kuruş 1778-1795: 641 Kuruş
Çaprastlar-1 Sağır Mah.	Gürhane Çeşmesi	-	-	1726-27: 309 Kuruş
Çarşı Mah.	Karahisâr Çeşmesi	-	-	1726-27: 96 Kuruş
Dânişmend Mah.	İki Lüleli Çeşmesi	-	-	1726-27: Belirtilmemiş
Dânişmend Mah.	İki Lüleli Çeşmesi	-	-	1726-27: 313,5 Kuruş

**ŞER'İYYE SİCİLLERİNDEKİ MUHASEBE KAYITLARINA GÖRE
XVIII. YÜZYILDA MANİSA VAKIFLARI**

Derviş Ağa Mah.	Süleyman Ağa Çeşmesi	Süleyman Ağa Çeşmesi	Süleyman Ağa Çeşmesi	1726-27: 100 Kuruş 1762-1777: 84-1229 Kuruş 1778-1795: 1470,5 Kuruş
Dilşikâr Mah.	-	Dilşikâr Çeşmesi	Dilşikâr Çeşmesi	1762-1777: 606-649 Kuruş 1778-1795: 649 Kuruş
El-Hâc Yahya Mah.	Ahi Baba Çeşmesi	-	-	1726-27: 59,5 Kuruş
El-Hâc Yahya Mah.	Gülgün Hâtun Çeşmesi	Gülgün Hâtun Çeşmesi	Gülgün Hâtun Çeşmesi	1726-27: 346 Kuruş 1762-1777: 246-256 Kuruş 1778-1795: 256 Kuruş
El-Hâc Yahya Mah.	Sülüklü Çeşmesi	Sülüklü Çeşmesi	Sülüklü Çeşmesi	1726-27: 125 Kuruş 1762-1777: 135-153 Kuruş 1778-1795: 153 Kuruş
Göktaşlı Mah.	-	Gülgün Hâtun Çeşmesi	Gülgün Hâtun Çeşmesi	1762-1777: 160-183 Kuruş (60 Kuruş ek kira geliri) 1778-1795: 160-161 Kuruş (50 Kuruş ek kira geliri)
Hâkî Baba Mah.	-	-	Güne (Göne?) El-Hâc Mehmed Çeşmesi	1778-1795: 395,5-579 Kuruş
Hâkî Baba	-	-	Hâkî	1778-1795:

Mah.			Baba Çeşmesi	600 Kuruş
Hâkî Baba Mah.	-	Hasırcı İmamzâde Çeşmesi	-	1762-1777: 600 Kuruş
Hüsrev Ağa Mah.	-	Beş Çeşmeler	Beş Çeşmeler	1762-1777: 323-324 Kuruş 1778-1795: 324 Kuruş
İbrahim Çelebi Mah.	-	Gülgün Hâtun Çeşmesi	Gülgün Hâtun Çeşmesi	1762-1777: 197,5 Kuruş 1778-1795: 182,5-197,5 Kuruş
İbrahim Çelebi Mah.	Sâlih Paşa Çeşmesi	-	-	1726-27: 135,5 Kuruş
İlyas-ı Kebîr Mah.	-	El-Hâc İlyas-ı Kebîr Çeşmesi	İlyas-ı Kebîr Çeşmesi	1762-1777: 341-365 Kuruş 1778-1795: 241 Kuruş
İlyas-ı Sağır Mah.	-	-	İlyas-ı Sağır Mah. Çeşme Vakfı	1778-1795: 80 Kuruş
Karahisâr Mah.	-	Gülgün Hâtun Çeşmesi	Gülgün Hâtun Çeşmesi	1762-1777: 246-256 Kuruş 1778-1795: 256 Kuruş
Karahisâr Mah.	-	Karahisâr Çeşmesi	Karahisâr Çeşmesi	1762-1777: 93 Kuruş 1778-1795: 93 Kuruş
Kara Yunus Mah.	-	-	Kara Yunus Çeşmesi	1778-1795: 382-601,5 Kuruş
Lala Paşa Mah.	-	Defterdâr Mahmûd	Defterdâr Mahmûd	1762-1777: 399-443 Kuruş

**ŞER'İYYE SİCİLLERİNDEKİ MUHASEBE KAYITLARINA GÖRE
XVIII. YÜZYILDA MANİSA VAKIFLARI**

		Efendi Çeşmesi	Efendi Çeşmesi	1778-1795: 301-399 Kuruş
Lala Paşa Mah.	-	El-Hâc Ali Burnaz Çeşmesi	El-Hâc Ali Burnaz Çeşmesi	1762-1777: 472-528,5 Kuruş 1778-1795: 85-1000 Kuruş
Lala Paşa Mah.	-	Lala Paşa Çeşmesi	Lala Paşa Çeşmesi	1762-1777: 477-800 Kuruş 1778-1795: 800 Kuruş
Lala Paşa Mah.	-	Soğuk Çeşme	Soğuk Çeşme	1762-1777: 306-308 Kuruş 1778-1795: 306 Kuruş
Narlıca Mah.	-	Gülgün Hâtun Çeşmesi	Gülgün Hâtun Çeşmesi	1762-1777: 246-256 Kuruş 1778-1795: 256 Kuruş
Saz Mahallesi	-	Beş Çeşmeler	Beş Çeşmeler	1762-1777: 323-324 Kuruş 1778-1795: 324 Kuruş
Saz Mahallesi	-	-	Eşmen Hâtun Çeşmesi	1778-1795: 112-210,5 Kuruş
Saz Mahallesi	-	-	Kabakaç (?) Çeşmesi	1778-1795: 27,5 sermaye
Yarhasanlar Mah.	Süleyman Ağa Çeşmesi	Süleyman Ağa Çeşmesi	Süleyman Ağa Çeşmesi	1726-27: 81 Kuruş 1762-1777: 211 Kuruş 1778-1795: 211 Kuruş
Manisa Çarşısı	-	Sabbâğân Çeşmesi	Sabbâğân Çeşmesi	1762-1777: 1328-1570,5 Kuruş

				1778-1795: 1570,5 Kuruş
Manisa Çarşısı	-	Serrâcân Çeşmesi	-	1762-1777: 141 Kuruş
Belirtilmemiş	-	Mahkeme Çeşmesi	-	1762-1777: 564 Kuruş

Tablodaki bilgiler, şehrin değişik mahallelerinde çok sayıda çeşmenin olduğunu, bazı mahallelerde diğerlerine nispetle daha fazla sayıda çeşme bulunduğunu, aynı şahıslara ait farklı mahallelerde çeşmelerin mevcut olduğunu göstermektedir. Çalışmada kullanılan kaynaklardan 187 numaralı MMS’de 14, 194 numaralı MMS’de 32, 211 numaralı MMS’de 33 adet çeşmenin muhasebe kaydı tespit edilmiştir. 187 numaralı MMS’de, 194 numaralı MMS’den farklı olarak Ahi Baba Çeşmesi, Beyli(?) Mehmed Efendi Çeşmesi, Gürhane Çeşmesi, İki Lüleli Çeşmesi, Karahisar Çeşmesi ve Salih Paşa Çeşmesi’nin muhasebeleri görülmüştür. 211 numaralı MMS’nin 194 numaralı MMS’den farkı ise Eşmen Hâtun Çeşmesi, Gune (Göne)? El-Hâc Mehmed Çeşmesi, Hâkî Baba Çeşmesi, Kabakaç(?) Çeşmesi, Kara Yunus Çeşmesi, İlyas-ı Sağır Mahallesi Çeşmesi vakıflarıdır. Her üç kayda göre şehirde bulunan çeşmeleri şu şekilde sıralamak mümkündür: Ahi Baba Çeşmesi, Akmescid Çeşmesi, Alay Beyi Çeşmesi, Baba Kuyusu Çeşmesi, Beş Çeşmeler (Alay Beyi, Hüsrev Ağa, Saz Mahalleleri), Çaprastlar-ı Sağır Çeşmesi, Çukur Çeşmesi (Çapratlar-ı Kebîr Mahallesi), Çukur Çeşmesi (Çapratlar-ı Sağır Mahallesi), Defterdâr Mahmûd Efendi Çeşmesi, Dilşikâr Çeşmesi, El-Hâc Ali Burnaz Çeşmesi, Eşmen Hâtun Çeşmesi, Gune El-Hâc Mehmed Çeşmesi, Gülgün Hâtun Çeşmesi (Çaprastlar-ı Kebîr, El-Hâc Yahya, Göktaşlı, İbrahim Çelebi, Karahisâr, Narlıca), Gürhane Çeşmesi, Hâkî Baba Çeşmesi, Hasırcı İmamzâde Çeşmesi, İki Lüleli Çeşmesi, İlyas-ı Kebîr Çeşmesi, İlyas-ı Sağır Mahallesi Çeşmesi, Kabakaç(?) Çeşmesi, Karahisâr Çeşmesi, Karaköy Çeşmesi, Kara Yunus Çeşmesi, Lala Paşa Çeşmesi, Mahkeme Çeşmesi, Mübarek Çeşmesi, Pîrî Kadı Çeşmesi, Sabbâğân Çeşmesi, Sâlih Paşa Çeşmesi, Serrâcân Çeşmesi, Soğuk Çeşme, Süleyman Ağa Çeşmesi (Derviş Ağa Mahallesi), Süleyman Ağa Çeşmesi (Yarhasanlar Mahallesi), Sülüklü Çeşmesi. Her üç kayda göre şehirde muhasebesi görülen çeşme sayısı 46’dır.

b-Sebilhâneler

Sebilhâne gelip geçenlerin parasız su içmesi için demir parmaklıklı pencerelerinde daima su dolu maşrapalar bulunan ve genellikle kubbe ile örtülü binalara denilmektedir.⁴⁴ Kandil veya bayram gibi özel günlerde sebilhânelerde halka ücretsiz meyve veya bal şerbeti dağıtıldığı bilinmektedir.⁴⁵ Osmanlı mimarisine özgü sanatsal yapılar olan sebillerin hepsi vakıf eseridir.⁴⁶ Manisa'da belirtilen özellikleri taşıyan ve aynı fonksiyonu icra eden sebilhâneler bulunmaktadır. Bunların sayısı ve nerede bulunduğu aşağıda verilen tabloda gösterilmiştir.

Tablo-4 187, 194⁴⁷ ve 211⁴⁸ Numaralı Manisa Şer'iyeye Sicillerindeki Muhasebe Kayıtlarında Adı Geçen Sebilhâneler

ÇARŞI	187 Numaralı MŞS	194 Numaralı MŞS	211 Numaralı MŞS	SERMAYE
Altun Pazarı Çarşısı	-	Altun Pazarı Sebilhânesi	Altun Pazarı Sebilhânesi	1762-1777: 407,5 Kuruş 1778-1795: 337,5-407,5 Kuruş
Karaköy Çarşısı	-	Çıkrıkcı Mehmed Beşe Sebilhânesi	-	1762-1777: 92 Kuruş
Karaköy Çarşısı	-	Kantar Oğlu Seyyid Mustafa Çelebi	Kantar Oğlu Seyyid Hacı	1762-1777: 105-105,5 Kuruş 1778-1795:

⁴⁴ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, C. III, İstanbul, 1993, s. 136.

⁴⁵ Şeref Tali, "İstanbul Su Mimarisinde Eminönü Sebillerinin Yeri ve Önemi", *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*, S. 15, Erzurum, 2009, s. 47.

⁴⁶ Nur Urfaloğlu, "Sebil", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. XXXVI, İstanbul, 2009, s. 250; M. Uğur Derman, *Yeni Cami Çeşme ve Sebil'nin Kitabesi*, alBaraka, İstanbul, 2011, s. 7.

⁴⁷ MŞS, 194, s. 141, 137, 134, 133, 132, 130, 126, 125, 122, 121, 120, 119, 117, 115, 114, 113, 112, 110, 109, 108, 106, 104, 103, 100, 97, 93, 91, 90, 89, 86, 84, 83, 82, 81,80, 79, 76, 74, 73, 72, 71, 70, 68, 67, 64, 63, 62, 59, 58, 57, 55, 53, 51, 50., Ayrıca 194 No.lu MŞS'de bulunan vakıflar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Heybeli, s. 52-54.

⁴⁸ 211 Numaralı MŞS'de bulunan vakıflarla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Gökmen, s. 101-102.

			Mustafa Çelebi	105,5 Kuruş
Karaköy Çarşısı	-	Karcı Oğlu El-Hâc Ahmed Sebilhânesi	Karcı Oğlu El-Hâc Ahmed Sebilhânesi	1762-1777: 88,5-122,5 Kuruş 1778-1795: 88,5 Kuruş
Manisa Loncası	-	El-Hâc Fazlullah Sebilhânesi	El-Hâc Fazlullah Ağa Sebilhânesi	1762-1777: 78 Kuruş yıllık kira geliri 1778-1795: 78 Kuruş yıllık kira geliri

Muhasebesi görülen sebilhânelerin, çeşmelerin aksine daha ziyade şehrin ticari merkezlerinde ve çarşılarında bulunduğu görülmektedir. 187 numaralı sicildeki muhasebelerde sebilhanelere dair kayıt görülmezken 194 ve 211 numaralı defterlerdeki kayıtlarda toplam beş sebilhanenin muhasebesi görülmüştür.

c-Kuyular

Kuyular, yer üstü sularının yetersiz kaldığı durumlarda yeraltı sularından faydalanmak için toprağın derinlemesine kazılması ile oluşturulmuş çukurlardır.⁴⁹ Açık alanlarda inşa edildikleri gibi şehir merkezlerinde de kuyular açılabilirdi. Manisa'nın muhtelif yerlerinde de kuyular açılmış olup bunlar aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo-5 187, 194⁵⁰ ve 211⁵¹ Numaralı Manisa Şer'iyye Sicillerindeki Muhasebe Kayıtlarında Adı Geçen Kuyular

MAHALLE	187 Numaralı MŞS	194 Numaralı MŞS	211 Numaralı MŞS	SERMAYE
Alay Beyi Mah.	-	El-Hâc Mahmûd	El-Hâc Mahmûd Su	1778-1795: 180 Kuruş

⁴⁹ Hüseyin Kayapınar, "Kuyular", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. XXVI, İstanbul, 2002, s. 510.

⁵⁰ MŞS, 194, s. 141, 136, 130, 119, 116, 110, 104, 97, 87, 82, 76, 71, 60, 58, 52., Ayrıca 194 No.lu MŞS'de bulunan vakıflar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Heybeli, s. 54.

⁵¹ 211 Numaralı MŞS'de bulunan vakıflarla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Gökmen, s. 102.

**ŞER'İYYE SİCİLLERİNDEKİ MUHASEBE KAYITLARINA GÖRE
XVIII. YÜZYILDA MANİSA VAKIFLARI**

		Su Vakfı	Kuyusu	1762-1777: 200 Kuruş
Alay Beyi Mah.	-	El-Hâc Osman Su Kuyusu Vakfı	-	1762-1777: 450-464 Kuruş
Alay Beyi Mah.	-	Fethullah Su Kuyusu Vakfı	-	1762-1777: 442-500 Kuruş
Alay Beyi Mah.	-	Karcı Ali Su Kuyusu Vakfı	-	1762-1777: 370,5-525 Kuruş
Hâkî Baba Mah.	-	Şeyh Kuyusu	Şeyh Kuyusu	1762-1777: 42-47 Kuruş 1778-1795: 42 Kuruş
Hâkî Baba Mah.	-	-	Hacı İmamzâde Su Kuyusu	1778-1795: 600 Kuruş
Yarhasanlar Mah.	-	-	Yarhasanlar Mah. Su Kuyusu Vakfı	1778-1795: 233 Kuruş
Yarhasanlar Mah.	-	Mehmed Efendi Mescidi Su Vakfı	-	1762-1777: 233-255 Kuruş

194 numaralı MMS'deki muhasebe kayıtlarında 6, 211 numaralı MMS'de ise 4 adet kuyu vakfı kaydı bulunurken 187 numaralı MMS'de kuyu vakfına rastlanmamıştır. Sicillerde toplamda 8 adet kuyu vakfının muhasebesi bulunmaktadır.

d-Maslaklar

Maslak, bentler ve kaynaklardan künklerle şehre gelen suların geçtiği ve kollara ayrıldığı yerlerde akıtılan suyun miktarını kontrol etmek üzere bırakılan bacalar ve üstüne yapılan mahzenlere

denilmektedir.⁵² Manisa’da belirtilen fonksiyonları yerine getiren üç adet maslak bulunmakta olup bunların sermayesi, buldukları yerler ve adları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo-6 187, 194⁵³ ve 211⁵⁴ Numaralı Manisa Şer’iyye Sicillerindeki Muhasebe Kayıtlarında Adı Geçen Maslaklar

YER	187 Numaralı MŞS	194 Numaralı MŞS	211 Numaralı MŞS	SERMAYE
Karaköy Çarşısı	-	-	Çavuş Oğlu Hacı Ali Maslağı	1778-1795: 50 Kuruş
Tahta Kale Çarşısı	-	Leblebicizâde Mustafa Efendi Maslağı	Leblebicizâde Mustafa Efendi Maslağı	1762-1777: 881-941 Kuruş 1778-1795: 811 Kuruş
Yoğurt Pazarı	-	Yoğurt Pazarı Başı Maslağı	Yoğurt Pazarı Başı Maslağı	1762-1777: 205 Kuruş 1778-1795: 205 Kuruş

Yukarıda zikredilen maslaklardan sermayesi en fazla olanı Tahta Kale Çarşısı’nda bulunan Leblebicizâde Mustafa Efendi Maslağı’dır. Onu Yoğurt Pazarı’ndaki maslak takip etmektedir. 194 numaralı MMS’de 2, 211 numaralı MMS’de ise 3 adet maslak vakfına rastlanırken 187 numaralı MMS’de maslak vakfı kaydına rastlanmamıştır.

e-Soğuk Su ve Kar Vakıfları

Yaz mevsiminde insanların soğuk su ihtiyacını karşılamak için kışın dağlarda bulunan kar özel işlemler ile sıkıştırılıp keçe, saman veya kuru otlara sarılarak kuyularda saklanmakta ve ihtiyaç duyulduğunda bu karlar hayvanlarla çeşme ve sebillere

⁵² Gökmen, s. 102.

⁵³ MŞS, 194, s. 138, 129, 124, 123, 116, 112, 110, 100, 93, 87, 79, 73, 68, 67, 64, 61, 58, 55, 52., Ayrıca 194 No.lu MŞS’de bulunan vakıflar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Heybeli, s. 54-55.

⁵⁴ 211 Numaralı MŞS’de bulunan vakıflarla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Gökmen, s. 102-103.

getirilmekteydi. Sarayda Osmanlı mutfağında XV. yüzyıldan beri içeceklerin soğutulmasında kar kullanıldığı gibi bu uygulama halk arasında da yaygındı.⁵⁵ Manisa'da ise içeceklerin soğutulmasında kullanılan kar muhtemelen Spil Dağı'ndan temin ediliyordu. Dağdan getirilen bu karlar cami çeşmelerinde ve sebillerde kullanılıyordu.⁵⁶ Şehirde halkın soğuk içmesini temin için bazı kar vakıflarının kurulduğu muhasebe kayıtlarından anlaşılmakta olup bunların ismi aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo-7 187⁵⁷, 194⁵⁸ ve 211⁵⁹ Numaralı Manisa Şer'iyye Sicillerindeki Muhasebe Kayıtlarında Adı Geçen Soğuk Su ve Kar Vakıfları

MAHALL E	187 Numaralı MŞS	194 Numaralı MŞS	211 Numaralı MŞS	SERMAYE
Çarşı Mah. (Çaşnigir Sinan Ağa Câmii)	-	Karamân î-zâde El-Hâc Ahmed Kar Vakfi	-	1762-1777: 330-350 Kuruş
İlyas-ı Sağır Mah.	-	-	İlyası-ı Sağır Câmii Kar Vakfi	1778-1795: 31-76 Kuruş
Serâbâd Mah.	-	Serâbâd Câmii Kar Vakfi	Serâbâd Câmii Kar Vakfi	1762-1777: 133,5 Kuruş 1778-1795: 131,5-133,5 Kuruş

⁵⁵ Burcu Kurt, "Kar ve Buz Temininde Modernleşme ve XIX. Yüzyıl İstanbul'unda Karcı Esnafı" *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. V, S. 9, Edirne, 2015, s. 9.

⁵⁶ Gökmen, s. 103.

⁵⁷ MŞS, 187, s. 2, 4, 6.

⁵⁸ MŞS, 197, 139, 136, 134, 128, 122, 120, 112, 110, 109, 107, 105, 104, 103, 100, 96, 93, 90, 87, 81, 73, 72, 70, 67, 65, 63, 62, 56, 51, 49., Ayrıca 194 No.lu MŞS'de bulunan vakıflar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Heybeli, s. 55-57.

⁵⁹ 211 Numaralı MŞS'de bulunan vakıflarla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Gökmen, s. 103-104.

Yarhasanlar Mahallesi	-	Hamza Efendi Câmii Kar Vakfı	Hamza Efendi Câmii Kar Vakfı	1762-1777: 191-447(?) Kuruş 1778-1795: 191 Kuruş
Sarrâcân Çarşısı	Sarrâcân Esnafı Kar Vakfı	-	-	1726-27: 252 Kuruş
Belirtilmemiş	Sabbâğân Esnafı Kar Vakfı	-	-	1726-27: 100 Kuruş
Çarşı Mah. (Çaşnigir Sinan Ağa Câmii)	Karamânî-zâde Ahmed Ağa Soğuk Su Vakfı	-	-	1726-27: 349 Kuruş
Yarhasanlar Mahallesi	-	Hamza Efendi Câmii Soğuk Su Vakfı	-	1762-1777: 190,5-201 Kuruş
Belirtilmemiş	Demirci Üstâdları Soğuk Su Vakfı	-	-	1726-27: 458 Kuruş
Belirtilmemiş	-	Eskici Esnafı Soğuk Su Vakfı	Eskici Esnafı Soğuk Su Vakfı	1762-1777: 120-121,5 Kuruş 1778-1795: 121,5-139 Kuruş

Tabloda yer alan 10 kar vakfından dördü esnafalara, altısı câmilere aittir. Kar vakıflarına ait muhasebelerin tamamı her üç sicilde de görülmüştür.

f-Hamam Vakıfları

Osmanlı şehirlerinde göze çarpan en önemli vakıf eserlerinden biri hamamlardır. Temizliğe verilen önem sebebiyle inşa edilen hamamlar vakıf eserleri için de önemli bir gelir kaynağı

idi. Osmanlı şehirlerinde müstakil veyahut bir külliyyeye bağlı olarak inşa edilmiş pek çok hamama rastlanmaktadır. Çalışmamızda kullandığımız sicillerden 187 ve 211 numaralı olanlarında hamam vakıflarına dair herhangi bir bilgiye rastlanılmazken 194 numaralı olanında 1175/1762 yılına ait “*Vakf-ı hamâm-ı Karaköy mütevellî Hüseyin Ağa ve Mustafa Ağa ve Ali Beşe*”⁶⁰ şeklinde bir muhasebe kaydına rastlanılmıştır. Belirtilen hamamın nukud vakfı 360 kuruştur.

3-Eğitim Kurumlarına Ait Vakıflar

Vakıf muhasebe kayıtlarında bazı eğitim kurumları için oluşturulmuş nukud vakıflarına rastlanmıştır. Bu eğitim kurumları mektep ve muallimhâne olarak zikredilmişlerdir. Bu kurumlar Osmanlı Devleti'nde 5-6 ve 11-12 yaş arasındaki çocuklara okuma-yazma, bazı dini bilgiler ve basit hesap işlemlerinin öğretildiği günümüzün ilkokuluna karşılık gelen eğitim kurumlarıydı. Bu okullara Osmanlı döneminde *darüttalim*, *mektephane*, *muallimhane*, veya *darülilm* gibi isimler de verilmiştir. Mektepler genelde kubbeli bir oda ile muallim ve kalfanın oturacağı küçük bir odadan oluşmaktaydı.⁶¹ Meşrutiyete kadarki dönemde ilk eğitim hizmeti vakıf olan bu mektepler sayesinde verilmiştir.⁶² İncelediğimiz dönemde de Manisa'da yukarıda belirttiğimiz şekilde eğitim hizmeti veren mektepler vardı. Muhasebe kayıtlarında rastlanan mekteplerle muallimhâneler aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

Tablo-8 187⁶³, 194⁶⁴ ve 211⁶⁵ Numaralı Manisa Şer'iyye Sicillerindeki Muhasebe Kayıtlarında Adı Geçen Mektepler

⁶⁰ MŞS, 194, s. 139.

⁶¹ Zülfü Demirtaş, “Osmanlı'da Sıbyan Mektepleri ve İlköğretimin Örgütlenmesi”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. XVII, S. 1, Elazığ, 2007, s. 175; Mehmet Emin Yoluk, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Eğitim ve Öğretim Faaliyetleri*, Selçuk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İlköğretim Anabilim Dalı, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2010, s. 20; Ünal Taşkın, “Klasik Dönem Osmanlı Eğitim Kurumları”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. I, S. 3, http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt1/sayi3/sayi3_pdf/taskin_unal.pdf, s. 345; Gökmen, s. 104.

⁶² Vedat Günyol, “Mektep”, *İslâm Ansiklopedisi*, C. VII, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1972, s. 656.

⁶³ MŞS, 187, s. 2, 3, 4.

⁶⁴ MŞS, 194, s. 141, 140, 135, 134, 132, 129, 128, 123, 121, 119, 116, 115, 111, 110, 109, 106, 103, 101, 96, 95, 93, 91, 89, 87, 86, 85, 82, 81, 76, 75, 71, 70, 65, 64, 60, 59,

MAHALLE	187 Numaralı MŞS	194 Numaralı MŞS	211 Numaralı MŞS	SERMAYE
Ali Ağa Mah.	Merhûm Ali Ağa Mektebi	-	-	1726/27: 235,5 Kuruş
Ayn-ı Ali Mah.	-	Behmen Ağa Mektebi	Behmen Ağa Mektebi	1762-1777: 150-328 Kuruş 1778-1795: 154 Kuruş
Bölücek-i Atık Mah.	El-Hâc Hüseyin Mektebi	El-Hâc Hüseyin Mektebi	-	1726/27: 382 Kuruş 1762-1777: 391-410 Kuruş
Derviş Ağa Mah.	Derviş Ağa Mektebi	-	-	1726/27: 97 Kuruş
Nişancı Paşa Mah.	-	Nişancı Paşa Mektebi	Nişancı Paşa Mektebi	1762-77: 610 Kuruş 1778-1795: 610 Kuruş
Serâbâd Mah.	-	Vânî Mehmed Efendi Mektebi	-	1762-77: 145 Kuruş
Yarhasanlar Mah.	-	Emir Çavuş Mektebi	Emir Çavuş Mektebi	1762-77: 284,5-484,5 Kuruş 1778-1795: 314,5 Kuruş

Tablo-9 187⁶⁶, 194⁶⁷ ve 211⁶⁸ Numaralı Manisa Şer'iyye Sicillerindeki Muhasebe Kayıtlarında Adı Geçen Muallimhaneler

58, 57, 54, 53, 52, 51., Ayrıca 194 No.lu MŞS'de bulunan vakıflar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Heybeli, s. 61-62.

⁶⁵ 211 Numaralı MŞS'de bulunan vakıflarla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Gökmen, s. 105.

⁶⁶ MŞS, 187, s. 3, 5, 7.

⁶⁷ MŞS, 194, s. 141, 138, 135, 134, 132, 130, 129, 127, 126, 125, 123, 122, 121, 118, 115, 114, 113, 111, 110, 109, 105, 103, 102, 99, 98, 97, 95, 94, 92, 90, 89, 86, 85, 84,

**ŞER'İYYE SİCİLLERİNDEKİ MUHASEBE KAYITLARINA GÖRE
XVIII. YÜZYILDA MANİSA VAKIFLARI**

MAHALLE	187 Numaralı MŞS	194 Numaralı MŞS	211 Numaralı MŞS	SERMAYE
Ali Ağa Mah.	-	Ali Ağa Muallimhanesi	Ali Ağa Muallimhanesi	1762-1777: 342 Kuruş (79 Kuruş ek kira geliri) 1778-1795: 342 Kuruş (28-79 Kuruş ek kira geliri)
Ayn-ı Ali Mah.	Behmen Ağa Muallimhanesi	-	-	1726-27: 132 guruş
Bedestan-ı Atık	Merhûm Ali Ağa Muallimhanesi	-	-	1726-27: 47 Kuruş
Derviş Ağa Mah.	-	Derviş Ağa Muallimhanesi	Derviş Ağa Muallimhanesi	1762-1777: 75-159 Kuruş 1778-1795: 75 Kuruş
Dilşikâr Mah.	Dilşikâr Muallimhanesi	Dilşikâr Muallimhanesi	-	1726-27: 75 Kuruş 1762-1777: 84,5-85 Kuruş
Hüsrev Ağa Mah.	-	Hüsrev Ağa Muallimhanesi	Hüsrev Ağa Muallimhanesi	1762-1777: 135 Kuruş 1778-1795: 135 Kuruş
Nişancı	Nişancı	-	-	1726-27: 500 Kuruş

82, 81, 80, 76, 75, 71, 69, 65, 64, 61, 59, 57, 53, 52, 51. Ayrıca 194 No.lu MŞS'de bulunan vakıflar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Heybeli, s. 62-63.

⁶⁸ 211 Numaralı MŞS'de bulunan vakıflarla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Gökmen, s. 104.

Paşa Mah.	ı Paşa Muallimhanesi			
Serâbâ d Mah.	-	Vânî Mehmed Efendi Muallimhanesi	Vânî Mehmed Efendi Muallimhanesi	1762-1777: 145 Kuruş (99 Kuruş ek kira geliri) 1778-1795: 145 Kuruş (99 Kuruş ek kira geliri)

Çalışmada kullandığımız kaynaklardan 187 numaralı MMS'de 3, 194 numaralı MMS'de 5, 211 numaralı MMS'de ise 3 adet mektebin muhasebe kaydı vardır. 187 numaralı MMS'de incelediğimiz muhasebe kayıtlarından farklı olarak Derviş Ağa Mektebi ve Merhûm Ali Ağa Mektebi'nin muhasebe kayıtlarına rastlanmıştır. 211 numaralı MMS'de ise farklı bir mektep kaydı tespit edilmemiştir. Toplamda 7 adet mektep vakfının muhasebesi görülmüş olup bunların tamamı farklı mahallelerde bulunmaktadır.

Muallimhânelere gelince 187 numaralı MMS'de 4, 194 numaralı MMS'de 5, 211 numaralı MMS'de ise 4 adet muallimhâne vakfının muhasebe kaydı bulunmaktadır. 187 numaralı MMS'de 194 ve 211 numaralı MMS'den farklı olarak Nişancı Paşa ve Behmen Ağa Muallimhânesi'nin kayıtları vardır. Toplamda 8 adet muallimhâne vakfının muhasebesi görülmüştür. Mektep ve muallimhâne olarak şehirde 15 eğitim kurumuna ait vakıf muhasebesi görülmüştür. Bunlar dışında camilerde de ilköğretim düzeyinde eğitim verildiği tahmin edilebilir.

4-Esnaf Yemek Vakıfları

Osmanlı şehirlerinde iktisâdi hayatın temelinde bulunan esnaf ve tüccarların vakıf kurumu ile yakın bir ilişkisi vardı. Kâr marjları %5-15 arasında değişen esnaf, gayrimenkul vakıflarda kiracı olarak kendilerine iş yeri bulabiliyorlar ve para vakıflarından borç para alarak işlerini devam ettirebiliyor ve geliştirebiliyorlardı. Bunun yanında esnaf grupları bütçelerinden ayırdıkları belli bir

miktar ile vakıflar kurarak çeşitli alanlarda hizmet veriyorlardı.⁶⁹ Bu anlayış içerisinde Manisa esnafları da kendi bütçeleri ölçüsünde ta'âmiye yani yemek vakıfları kurmuştur. Ta'âmiye kelime olarak, misafirler ve fakirlerin karınlarını doyurmaları için yedirilen yemek, verilen erzak ve para manalarına gelmektedir.⁷⁰ Bu şekilde kurulan vakıflarda halka ve esnaf gruplarına yemek ve su dağıtılmıştır. M. Çağatay Uluçay'ın *XVII. Yüzyılda Manisa'da Ziraat, Ticaret ve Esnaf Teşkilatı* adlı eserinde bu vakıfların ekmek, pirinç çorbası, etli nohut, pirinç pilavı, tatlı veya zerededen oluşan yemekler dağıttığını belirtmektedir.⁷¹ Vakıf muhasebe kayıtlarında Manisa'da faaliyet gösteren esnafın kurdukları ta'âmiye vakıflarına rastlanmış olup bunları hangi esnaf kollarının kurduğu aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo-10 187⁷², 194⁷³ ve 211⁷⁴ Numaralı Manisa Şer'iyye Sicillerindeki Muhasebe Kayıtlarında Adı Geçen Esnaf Yemek (Ta'amiye) Vakıfları

MAHALLE	187 Numaralı MŞS	194 Numaralı MŞS	211 Numaralı MŞS	SERMAYE
Aşağı Haffâflar Çarşısı	Aşağı Haffâflar Esnafı Yemek Vakfı	Aşağı Haffâflar Esnafı Yemek Vakfı	Aşağı Haffâflar Esnafı Yemek Vakfı	1726-27: 228 Kuruş 1762-1777: 176-150 Kuruş 1778-1795: 176 Kuruş
Boyacıy	-	Sabbâğân	Sabbâğân	1762-1777: 260-

⁶⁹ Miyase Koyuncu Kaya, "Vakıf Kurucusu Olarak Osmanlı Esnafı (18. Yüzyıl İstanbul Örneği)", *Vakıflar Dergisi*, S. 42, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2014, s. 36.

⁷⁰ Pakalın, s. 363.

⁷¹ M. Çağatay Uluçay, *XVII. Yüzyılda Manisa'da Ziraat, Ticaret ve Esnaf Teşkilatı*, Manisa Halkevi Yayınları, İstanbul, 1942, s. 99.

⁷² MŞS, 187, s. 2, 3, 4, 5, 6, 7.

⁷³ MŞS, 194, s. 141, 140, 139, 138, 137, 136, 134,133, 132, 131, 129, 128, 127, 126, 125, 124, 123, 122, 121, 120, 119, 118, 116, 115, 114, 113, 110,109, 108, 107, 106, 104, 103, 102, 101, 100, 99, 98, 97, 96, 95, 94, 92, 91, 90, 89, 88, 87,86, 85, 84, 83, 82, 81,80, 79, 76, 75, 74, 73, 72, 71, 70, 69, 68, 67, 65, 64, 63, 62, 61, 59, 58, 57, 56, 55, 53, 52, 51, 49., Ayrıca 194 No.lu MŞS'de bulunan vakıflar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Heybeli, s. 64-72.

⁷⁴ 211 Numaralı MŞS'de bulunan vakıflarla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Gökmen, s. 105-107.

ân Çarşısı		Esnafi Yemek Vakfi	Esnafi Yemek Vakfi	465 Kuruş 1778-1795: 465 Kuruş
Habbaz ânÇarşısı	-	Ekmekçi Esnafi Yemek Vakfi	-	1762-1777: 73- 76 Kuruş
Çaprast- ları Kebîr Çarşısı	Çaprastlar- ı Kebîr Çarşısı Yemek Vakfi	-	-	1726-27: 172 Kuruş
Eskici Çarşısı	Eskici Esnafi Yemek Vakfi	İçeri Eskici Yemek Vakfi	-	1726-27: 128 Kuruş 1762-1777: 120- 121,5 Kuruş
Kara Yunus Mah.	Lala Paşa Yemek Vakfi	-	-	1726-27: 287 Kuruş
Kolancı -yân Çarşısı	-	Kolancı Esnafi Yemek Vakfi	-	1762-1777: 255,5 Kuruş
Manisa Çarşısı	Berber Esnafi Yemek Vakfi	Berber Esnafi Yemek Vakfi	Berber Esnafi Yemek Vakfi	1726-27: 116 Kuruş 1762-1777: 298- 446 Kuruş 1778-1795: 175- 387 Kuruş
Manisa Çarşısı	-	Demirci Üstâdları Yemek Vakfi	Demirci Üstâdları Yemek Vakfi	1762-1777: 612- 700 Kuruş 1778-1795: 399,5-700 Kuruş
Manisa Çarşısı	-	-	Ekmekçi Esnafi Yemek Vakfi	1778-1795: 100 Kuruş
Manisa	-	Helvacı	Helvacı	1762-1777:

**ŞER'İYYE SİCİLLERİNDEKİ MUHASEBE KAYITLARINA GÖRE
XVIII. YÜZYILDA MANİSA VAKIFLARI**

Çarşısı		Esnafi Yemek Vakfi	Esnafi Yemek Vakfi	510,5- 784,5 Kuruş 1778-1795: 521- 748,5 Kuruş
Manisa Çarşısı	Kazzâz Esnafi Yemek Vakfi	Kazzâz Esnafi Yemek Vakfi	Kazzâz Esnafi Yemek Vakfi	1726-27: 100 Kuruş 1762-1777: 108- 287 Kuruş 1778-1795: 229- 287 Kuruş
Manisa Çarşısı	-	Keçeci Esnafi Yemek Vakfi	Keçeci Esnafi Yemek Vakfi	1762-1777: 179 Kuruş 1778-1795: 179 Kuruş
Manisa Çarşısı	-	Yukarı Haffâflar Esnafi Yemek Vakfi	Yukarı Haffâflar Esnafi Yemek Vakfi	1762-1777: 220- 270 Kuruş 1778-1795: 270 Kuruş
Sarrâcân Çarşısı	Sarrâcân Esnafi Yemek Vakfi	Sarrâcân Esnafi Yemek Vakfi	Sarrâcân Esnafi Yemek Vakfi	1726-27: 252 Kuruş 1762-1777: 274- 275 Kuruş 1778-1795: 274 Kuruş
Semerciler Çarşısı	-	Palanyân Esnafi Yemek Vakfi	Palanyân Esnafi Yemek Vakfi	1762-1777: 173 Kuruş 1778-1795: 172- 173 Kuruş
Serâbâ d Mah.	Debbâğ Esnafi Yemek Vakfi	Debbâğ Esnafi Yemek Vakfi	Debbâğ Esnafi Yemek Vakfi	1726-27: 150 Kuruş 1762-1777: 150 Kuruş 1778-1795: 150 Kuruş
Tahta Kale Çarşısı	Leblebicizâ de Mustafa Efendi	Leblebiciz âde Mustafa	Leblebicizâ de Mustafa Efendi	1726-27: 501 Kuruş 1762-1777: 171-

	Yemek Vakfi	Efendi Yemek Vakfi	Yemek Vakfi	941 Kuruş 1778-1795: 881 Kuruş
Belirtil me-miş	Eskici Esnafı Yemek Vakfi	Taşra Eskici Esnafı Yemek Vakfi	Taşra Eskici Esnafı Yemek Vakfi	1726-27: 91 Kuruş 1726-27: 91 Kuruş 1778-1795: 90-91 Kuruş
Belirtil me-miş	Sabbâğân Esnafı Yemek Vakfi	-	-	1726-27: 100 Kuruş
Belirtil me-miş	-	Kavukcu Esnafı Yemek Vakfi	Kavukcu Esnafı Yemek Vakfi	1762-1777: 375,5-420,5 Kuruş 1778-1795: 264-312,5 Kuruş
Belirtil me-miş	-	Muytabân Esnafı Yemek Vakfi	Muytabân Esnafı Yemek Vakfi	1762-1777: 150-155,5 Kuruş 1778-1795: 155-182,5 Kuruş

Tabloda üç farklı deftere göre tespit edilen esnaf ta'âmiye vakıflarının sayısı 22'dir. Bu vakıfların büyük kısmı esnafın faaliyet gösterdikleri çarşı ve mahallelerde kurulmuşlardır. Haffâflar gibi bazı esnaf gruplarının iki ta'âmiye vakfi kurduğu görülmektedir. Şehrin içinde ve dışında faaliyet gösteren eskicilerin de iki ta'âmiye vakfi bulunmaktadır.

5-Farklı Amaçlar İçin Kurulmuş Vakıflar

a-Yasin-i Şerif Tilâveti Vakıfları

Kur'an-ı Kerim'in otuz altıncı suresi olan Yasin suresi Hz. Peygamber tarafından *Kalbü'l-Kur'ân* yani Kur'an'ın kalbi olarak adlandırılmıştır. Bu surenin faziletlerinin fazla olması, okunması ile

İlgili vakıf yapılmasının nedeni olmalıdır.⁷⁵ Vakıf muhasebelerinde cami ve mescidlerde Yâsin-i şerif okunması için bazı vakıfların kurulduğu görülmektedir. Bu vakıflardan bazısını esnaf kurmuşlardır. Yâsin-i şerif vakıflarının nerelerde kurulduğu aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo-11 187⁷⁶, 194⁷⁷ ve 211⁷⁸ Numaralı Manisa Şer'iyeye Sicillerinde Bulunan Muhasebe Kayıtlarında Adı Geçen Yasin-i Şerif Tilâveti Vakıfları

MAHALLE	187 Numaralı MŞS	194 Numaralı MŞS	211 Numaralı MŞS	SERMAYE
Bektaş-i Sağır Mah.	İsâ Bali Mescidi Yâsin-i Şerîf Vakfı	İsâ Bali Mescidi Yâsin-i Şerîf Tilâveti Vakfı	İsâ Bali Mescidi Yâsin-i Şerîf Tilâveti Vakfı	1726-27: 111,5 Kuruş 1762-1777: 90-384 Kuruş 1778-1795: 384 Kuruş
Derviş Ağa Mah.	Derviş Ağa Câmii Yâsin-i Şerîf Tilâveti Vakfı	Derviş Ağa Câmii Yâsin-i Şerîf Tilâveti Vakfı	Derviş Ağa Câmii Yâsin-i Şerîf Tilâveti Vakfı	1726-27: 87 Kuruş 1762-1777: 84 Kuruş 1778-1795: 84 Kuruş
Saz Mahallesi	Saz Mahallesi Yâsin-i Şerîf Vakfı	-	-	1726-27: 100 Kuruş
Yarhasanlar Mah.	Hamza Efendi Câmii	Hamza Efendi Câmii	Hamza Efendi Câmii	1726-27: 150 Kuruş 1762-1777:

⁷⁵ Bekir Topaloğlu, "Yâsin Sûresi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. XXXIII, İstanbul, 2013, s. 153.

⁷⁶ MŞS, 187, s. 2, 3, 5, 6.

⁷⁷ MŞS, 194, s. 141, 138, 137, 134, 132, 130, 127, 125, 124, 121, 120, 118, 113, 111, 109, 107, 105, 104, 101, 98, 95, 94, 92, 90, 85, 84, 81, 79, 74, 73, 72, 70, 69, 65, 63, 59, 56, 52., Ayrıca 194 No.lu MŞS'de bulunan vakıflar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Heybeli, s. 72-74.

⁷⁸ 211 Numaralı MŞS'de bulunan vakıflarla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Gökmen, s.108.

	Yâsin-i Şerîf Vakfı	Yâsin-i Şerîf Tilâveti Vakfı	Yâsin-i Şerîf Tilâveti Vakfı	109,5-447(?) Kuruş 1778-1795: 191 Kuruş
Muytaban Çarşısı	Muytaban Çarşısı Yâsin-i Şerîf Tilâveti Vakfı	Muytaban Esnafı Yâsin-i Şerîf Tilâveti Vakfı	Muytaban Esnafı Yâsin-i Şerîf Tilâveti Vakfı	1726-27: 142,5 Kuruş 1762-1777: 150-155,5 Kuruş 1778-1795: 155-182,5 Kuruş
Ref'a(?) Mescidi	-	Defterdâr Mahmûd Efendi Yâsin-i Şerîf Tilâveti Vakfı	-	1762-1777: 308,5 Kuruş

Muhasebe kayıtlarının bulunduğu defterlerden 187 numaralı MMS'de 5, 194 numaralı MMS'de 5, 211 numaralı MMS'de ise 4 adet Yâsin-i şerîf tilâvetine dair vakıf kaydı bulunmaktadır. 187 numaralı MMS'de 194 numaralı MMS'den farklı olarak Saz Mahallesi Yasin-i Şerif Vakfı bulunurken, 211 numaralı MMS'de ise 194 numaralı MMS'den farklı kayıt bulunmamaktadır. Muhasebe kayıtlarında toplam 6 adet Yâsin-i şerîf tilâveti vakfına ulaşılmıştır.

b-Hatm-i Şerîf ve Muhammediye Vakfı

Bir cami ya da mescit yaptıran hayır sahibi kişilerden bazıları yaptırdıkları bu ibadet mekânlarında mükâfatı kendilerine, akrabalarına ve bütün Müslümanlara hediye edilmek üzere hatm-i şerîf vakıfları ihdas etmişlerdir. Kur'ân-ı Kerîm'in hatmedilmesi için kurulan vakıflarda hatim yapma görevi cüzhan adı verilen görevlilere verilmiştir.⁷⁹ Kur'ân-ı Kerîm yanında Hz. Muhammed'in hayatını ve vasıflarını anlatan Yazıcıoğlu Mehmed'in Muhammediye isimli eserinin okunması için de bazı vakıflar kurulmuştur. Manisa'da Çarşı

⁷⁹ Abdurrahman Çetin, "Hatim", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. XVI, İstanbul, 1997, s. 468.

mahallesinde bulunan Çaşnigir Sinan Ağa Câmii'nde Karamânîzâde Ahmed Ağa bu camide hatm-i şerîf yapılması ve Muhammediye isimli kitabın okunması için vakıf kurmuştur. Vakfın sermayesi 1726-27'de 349,⁸⁰ 1762-1777'de 350⁸¹ ve 1778-1795'te 339⁸² kuruştur.

c-Mevlid-i Şerîf Vakıfları

Mevlid, sözlükte doğum yeri ve zamanı anlamına gelmekle beraber Hz. Peygamberin doğum yıl dönümünde yapılan törenlere verilen isim ve bu törenlerde okutulmak üzere kaleme alınmış eserlerin tümünün ortak adıdır.⁸³ III. Murad döneminde resmi olarak başlayan mevlid kutlamalarının daha önceki dönemlerde de yapıldığı bilinmektedir. İncelediğimiz muhasebe kayıtlarında yalnızca 187 numaralı MŞS'de rastladığımız mevlid-i Şerîf vakfı "*Vakf-ı nukûd-ı üstâdân-ı haddâdân der-Mağnisâ berâ-yı kırâat-ı mevlid-i Şerîf ve ma-i berîd der-zaman-ı Es-Seyyid Ahmed el-mütevvelî*" ⁸⁴ şeklinde kaydedilmiş ve muhasebesi, demirci esnaflarına ait soğuk su vakfı ile birlikte görülmüştür.

d-Aşure Vakıfları

Aşure günü hicri ayların birincisi olan Muharrem'in onuncu günüdür. Bazı peygamberlerin kurtuluş mucizelerinin yaşandığına inanılan bu gün Osmanlı Devleti'nde bayram havası içerisinde geçirilmiş ve saray halkından normal insanlara kadar herkes kendi bütçesine göre aşure yapmış ve dağıtmıştır. Ayrıca birçok vakfiyede yer alan "*Muharrem ayında aşure pişirilip halka ve fukaraya dağıtılma*" şartı gereği bu ayda aşure pişirilip dağıtılmaktaydı.⁸⁵ Manisa'da muhasebesi görülen vakıflar arasında muhtabân esnafının kurduğu bir aşure vakfı bulunmaktadır. Bu vakfa ait muhasebelere 194⁸⁶ ve

⁸⁰ MŞS, 187, s. 4.

⁸¹ MŞS, 187, s. 4.

⁸² 211 Numaralı MŞS'de bulunan vakıflarla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Gökmen, s. 108.

⁸³ Ahmet Özel, "Mevlid", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. XXIX, İstanbul, 2004, s. 475, 477.

⁸⁴ MŞS, 187, s. 4.

⁸⁵ Eyüp Baş, "Aşure Günü, Tarihsel Boyutu ve Osmanlı Dinî Hayatındaki Yeri Üzerine Düşünceler" *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XLV, S.1, Ankara, 2004, s. 181, s. 217-219; Yusuf Şevki Yavuz, "Âşûrâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. IV, İstanbul, 1991, s. 26.

⁸⁶ MŞS, 194, s. 141, 132, 127, 121, 113, 107, 94, 85, 81, 74, 70, 65, 59, 52., Ayrıca 194 No.lu MŞS'de bulunan vakıflar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Heybeli, s. 75-76.

211⁸⁷ numaralı sicillerde rastlanmıştır. Vakfın 1762-1777'de 150-155,5, 1778-1795'de 155-182,5 kuruş nukûdu bulunmaktadır.

e-Şerbet ve Helva Vakıfları

Osmanlı döneminde önemli dini günlerde şerbet ve helva yapılarak halka dağıtma geleneği mevcuttu. Manisa'da ise bu gelenek bezzazlar tarafından yürütülmüş ve her cuma bir kazan şerbet yapılıp ve satın alınan kar ile soğutulularak halka dağıtılmıştır.⁸⁸ Bu âdet doğrultusunda Manisa'da bu hususta kurulan vakıflar ile bunların asl-ı malları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo-12 187⁸⁹, 194⁹⁰ ve 211⁹¹ Numaralı Manisa Şer'iyeye Sicillerindeki Muhasebe Kayıtlarında Adı Geçen Şerbet ve Helva Vakıfları

MAHALL E	187 Numaralı MŞS	194 Numaralı MŞS	211 Numaralı MŞS	SERMAYE
Kara Yunus Mah.	-	Kara Yunus Câmii Şerbet Vakfı	Kara Yunus Câmii Şerbet Vakfı	1762-1777: 477-800 Kuruş 1778-1795: 800 Kuruş
Kara Yunus Mah.	Lala Paşa Şerbet Vakfı	-	-	1726-27: 287 Kuruş
Serâbâd Mah.	-	Kozluca Mescidi Ramazan Helvası Vakfı	Kozluca Mescidi Ramazan Helvası Vakfı	1762-1777: 48-49 Kuruş 1778-1795: 49 Kuruş
Belirtile	İşçiler İçin	-	-	1726-27: 245,5

⁸⁷ 211 Numaralı MŞS'de bulunan vakıflarla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Gökmen, s. 108-109.

⁸⁸ Uluçay, s. 101., Gökmen, s. 109.

⁸⁹ MŞS, 187, s. 4, 6.

⁹⁰ MŞS, 194, s. 140, 138, 136, 128, 120, 112, 106, 102, 100, 95, 90, 86, 76, 69, 67, 61, 54, 51., Ayrıca 194 No.lu MŞS'de bulunan vakıflar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Heybeli, s. 76-77.

⁹¹ 211 Numaralı MŞS'de bulunan vakıflarla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Gökmen, s. 109.

me-miş	Kurulan Şerbet ve Helva Vakfi			Kuruş
--------	--	--	--	-------

Şerbet vakıflarından ikisi Kara Yunus mahallesinde kurulmuş, birisinin ise nerede kurulduğu belirtilmemekle birlikte işçiler için kurulduğu zikredilmiştir. Helva vakfının Ramazan helvası vakfi olarak adlandırılması bu hayrın Ramazan ayında yapıldığını akla getirmektedir.

f-Abdesthane Vakıfları

İçerisinde lavabo ve tuvalet bulunan abdesthane, Farsça *abdest* (el suyu, ibadet öncesi temizlik) ve *hane* (kapalı yer, oda, ev) kelimelerinin birleşmesiyle oluşan Osmanlıca bir isimdir.⁹² Vakıf muhasebelerinin yer aldığı 187 numaralı MŞS'de "*Vakf-ı nukûd-ı merhûm Akşemseddin ve nukûd-ı abdesthâne der-Câmi-i Ayn-ı Ali der-zaman-ı Hüseyin Efendi el-mezbûr*"⁹³ ve 194 numaralı MŞS'de H. 1176/M.1763 yılında "*Vakf-ı nukûd-ı müteferrika Câmi-i Şerîf-i Ayn-ı Ali vakf-ı berâ-yı abdesthâne-i Akşemseddin mülhakât-ı Câmi-i Şerîf*"⁹⁴ şeklinde kaydedilen vakfın muhasebe kayıtlarından da anlaşılacağı üzere Ayn-ı Ali Câmii'ne bağlı bir yerin üzerinin kapatılarak câmii için abdesthane oluşturulduğu anlaşılmaktadır. Câmiye ait bu abdesthâne vakfının 1726-27'de 411,5, 1762-1777'de 328-224,1778-1795'de 324⁹⁵ kuruş asl-ı malı bulunmaktadır.

g-Hasır Vakfi

Camilerin inşası yanında tefrişatı için de bazı vakıfların kurulduğu görülmektedir. Bu anlamda vakıf muhasebelerinde iki câmide kullanılmak üzere hasır vakfının kurulduğu görülmektedir. 194 numaralı MŞS'de H. 1180/M. 1767 yılında "*Vakf-ı nukûd-ı müteferrika Karamânizâde El-Hâc Ahmed berâ-yı hatm-i şerîf ve*

⁹² Erdem Sargon, "Abdesthane", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. I, İstanbul, 1989, s. 70.

⁹³ MŞS, 187, s. 3.

⁹⁴ MŞS, 194, s. 140, 132, 128, 119, 112, 106, 101, 93, 54., Ayrıca 194 No.lu MŞS'de bulunan vakıflar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Heybeli, s. 78.

⁹⁵ 211 Numaralı MŞS'de bulunan vakıflarla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Gökmen, s. 109.

*Muhammediye ve selc ve hasır*⁹⁶ şeklinde kaydedilen Karamânîzâde El-Hâc Ahmed hasır vakfının muhasabesi Çaşnigir Sinan Ağa Câmii vakfı ile birlikte, H. 1182/M. 1769 yılında ise “*Vakf-ı nukûd-ı müteferrika berâ-yı selc ve hasır Câmi-i Şerîf-i Serâbâd müteveli Halil*”⁹⁷ şeklinde kaydedilmiş ve muhasebesi Serâbâd Câmii kar vakfı ile birlikte görülmüştür. Çarşı mahallesinde bulunan Çaşnigir Sinan Ağa Câmii’nde Karamânîzâde El-Hâc Ahmed’in hasır vakfının sermayesi 1762-1777’de 330 kuruş,⁹⁸ Serâbâd mahallesindeki Serâbâd Câmii’nin hasır vakfının ise 1762-1777’de 133-133,5,⁹⁹1778-1795’de 131,5-133,5¹⁰⁰ kuruştur.

h-Zeytin Yağı ve Balmumu Vakfı

Cami ve mescitlerin aydınlatılmasında kullanılan kandillerde yakılmak için zeytinyağı ve balmumu kullanılmakta idi. İbadet yerlerinde ihtiyaç duyulan yağ ve mumun temini için de vakıflar kurulmuştur. Manisa’da Yarhasanlar mahallesinde bulunan Hamza Efendi Câmii’nin aydınlatılması için ihtiyaç duyulan zeytinyağı ve balmumu için para vakfı kurulduğu görülmektedir. 194 numaralı MŞS’de H. 1179/1766 yılında “*Vakf-ı nukûd-ı müteferrika berâ-yı Yâsin-i Şerîf ve selc ve şem-i asel ve revgan-ı zeyt Câmi-i Hamza Efendi der-mahalle-i Yarhasanlar an-zaman Hasan Efendi el-müteveli*”¹⁰¹ şeklinde kaydedilen vakfın muhasebesi tek başına görülmeyip, yâsin-i şerîf tilâveti, kar, soğuk su ve bal mumu vakıfları ile birlikte görülmüştür.¹⁰² Vakfın 1762-1777’de sermayesi 201-447 kuruş arasındadır.

ı-Çeşme Tamiri İçin Kurulan Vakıf

Kurulan vakıfların akarlarından elde edilen gelirler öncelikle vakfın gayrimenkullerinin tamir ve bakımına ayrılmakta geri kalan kısmı vakıf hizmetlerine sarf edilmektedir. Ele aldığımız sicillerden

⁹⁶ MŞS, 194, s. 107.

⁹⁷ MŞS, 194, s. 93.

⁹⁸ MŞS, 194, s. 139, 136, 128, 120, 112, 110, 107, 93, 90, 87, 72, 67, 62, 56, 49., Ayrıca 194 No.lu MŞS’de bulunan vakıflar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Heybeli, s. 77.

⁹⁹ MŞS, 194, s. 139, 136, 128, 120, 112, 110, 107, 93, 90, 87, 72, 67, 62, 56, 49., Ayrıca 194 No.lu MŞS’de bulunan vakıflar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Heybeli, s. 77.

¹⁰⁰ 211 Numaralı MŞS’de bulunan vakıflarla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Gökmen, s. 109.

¹⁰¹ MŞS, 194, s. 111.

¹⁰² MŞS, 194, s. 111, 104., Ayrıca 194 No.lu MŞS’de bulunan vakıflar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Heybeli, s. 78.

187 numaralı olanında bir çeşme tamiri için para vakfedildiği görülmektedir. İlgili vakfın muhasebe kaydında bu husus “*Vakf-ı nukûd-ı Lala Paşa berâ-yı ta'mîr-i çeşme ve ta'âmiye ve şerbet dermahalle-i Kara Yunus ... el-mütevelli*”¹⁰³ şeklinde geçmektedir. Muhasebe kaydında bu vakfın aslı-ı mali 287 kuruş olarak görülmektedir. 194 ve 211 numaralı MŞS'de bu vakfa dair muhasebe kaydına rastlanmamıştır.

i-Hangi Amaç İçin Kurulduğu Belirtilmeyen Vakıflar

Vakıf muhasebelerinde bazı vakıfların hangi amaç için kurulduğu belirtilmemiştir. Bu şekilde kayıtlı beş vakıf bulunmaktadır. Bunlardan biri İlyas-ı Sağır mahallesinde Osman Çavuş vakfı olup aslı-ı malı 1726-27'de 366, diğeri asl-malı 1726-27'de 395 kuruş olan haffâfân-ı bâlâ vakfidir.¹⁰⁴ Bunlar dışında Hâki Baba mahallesinde aslı-ı malı 1762-1777'de 152 kuruş olan El-Hâc Mahmûd vakfı¹⁰⁵ ve nerede kurulduğu belirtilmeyen ve aslı-ı malı 1762-77'de 67,¹⁰⁶ 1778-1795'de 67¹⁰⁷ kuruş olan Tağar Hasan Beşe vakfidir.

C- SONUÇ

Osmanlı Devletinde toplumun ihtiyaç duyduğu kurum ve kuruluşlar vakıflar aracılığı ile insanların hizmetine sunulmuştur. Osmanlı Devleti kendinden önce kurulmuş olan vakıflara dokunmamış, onların faaliyetlerini sürdürmelerine müsaade etmiştir. Osmanlı topraklarında kurulan vakıfların hepsi kayıt altına alınmış, bu vakıflar faaliyet ve hizmetlerini devletin gözetimi ve denetimi altında yürütmüşlerdir. Vakıfların kurulması kadar faaliyetlerine sürdürebilmeleri ve uzun ömürlü olmaları için gerekli kaynaklar oluşturulmuştur. Manisa'da da Türklerin eline geçmesinden sonra pek çok vakıf kurulmuş olup bunların bir kısmı halen varlığını korumaktadır. Hayırseverlerin XVI. yüzyıldan itibaren Osmanlı'nın diğer coğrafyalarında olduğu gibi artan sayıda para vakfı kurduğu görülmektedir. Manisa sicillerinde kurulmuş olan bu vakıfların

¹⁰³ MŞS, 187, s. 4.

¹⁰⁴ MŞS, 187, s. 4, 6, 7.

¹⁰⁵ MŞS, 194, s. 139, 132, 130, 126, 119, 112, 106, 100, 95, 83, 79, 67, 60, 49., Ayrıca 194 No.lu MŞS'de bulunan vakıflar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Heybeli, s. 79.

¹⁰⁶ MŞS, 194, s. 139, 132, 130, 126, 119, 112, 106, 100, 95, 83, 79, 67, 60, 49., Ayrıca 194 No.lu MŞS'de bulunan vakıflar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Heybeli, s. 79.

¹⁰⁷ 211 Numaralı MŞS'de bulunan vakıflarla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Gökmen, s. 110.

muhasabelerine ait kayıtlar bulunmaktadır. Bu kayıtlar 187 numaralı (H. 1139/M.1726-27), 194 numaralı (H. 1175-1190/M. 1762-1777) ve 211 numaralı (H. 1192-1210/1778-1795) Manisa Şer'iyeye sicilinde bulunmaktadır. Bazı vakıfların nukud gelirleri yanında kira gelirleri de bulunmaktadır. Vakıf muhasebe kayıtlarına göre Manisa merkezde toplam 26 câmi, 45 mescid, 46 çeşme, 5 Sebilhâne, 8 kuyu, 3 maslak, 6 kar, 4 soğuk su, bir hamam, 7 mektep, 8 muallimhâne, 22 yemek, 6 Yasin tilaveti, bir hatmi şerif ve Muhammediye, bir mevlid bir aşure, 2 şerbet ve 2 helva, bir abdesthâne, 2 hasır, bir zeytinyağı, bir balmumu, bir çeşme tamiri ve 5 adet hangi amaçla kurulduğu belli olmayan vakıf bulunmaktadır. Vakıf muhasebe kayıtları, çok değişik amaçlarla vakıflar kurulduğunu göstermektedir. Bu muhasebe kayıtları sayesinde bazı eksikler bulunsa bile XVIII. yüzyılda Manisa merkezdeki vakıf eserlerin büyük oranda hangileri olduğu tespit edilmiştir.

KAYNAKLAR

Şer'iyeye Sicilleri

187 Numaralı Manisa Şer'iyeye Sicili s. 2-7.

194 Numaralı Manisa Şer'iyeye Sicili s. 141-49.

Araştırma Eserleri

AÇIK, Turan (2005), "Mahalle ve Câmii: Osmanlı İmparatorluğu'nda Mahalle Tipleri Hakkında Trabzon Üzerinden Bir Değerlendirme", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S. 35, s. 1-39.

AKGÜNDÜZ, Ahmed (1994), "Ebüssuûd Efendi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. X, İstanbul, s. 365-371.

AKGÜNDÜZ, Ahmed (1996), *İslâm Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul.

BAŞ, Eyüp (2004), "Aşûre Günü, Tarihsel Boyutu ve Osmanlı Dinî Hayatındaki Yeri Üzerine Düşünceler" *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XLV, S.1, Ankara, s. 167-190.

ÇETİN, Abdurrahman (1997), "Hatim", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. XVI, İstanbul, s. 468-469.

ÇİFTÇİ, Cafer (2004), "18. Yüzyılda Bursa'da Para Vakıfları ve Kredi İşlemleri", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. XXIII, S. 36, Ankara, s. 80-102.

- ÇİZAKÇA, Murat, "Osmanlı Dönemi Vakıflarının Tarihsel ve Ekonomik Boyutları" Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul, s.21-31, [http://www.tusev.org.tr/usrfiles/files/Osmanli_Donemi_Vakiflari_nin_Ekonomik_Boyutlari_\(1\).pdf](http://www.tusev.org.tr/usrfiles/files/Osmanli_Donemi_Vakiflari_nin_Ekonomik_Boyutlari_(1).pdf).
- DEĞER, Alper, ERDOĞAN Canan (2009), "16. ve 18 YY Arasında Bursa Para Vakıfları ve Bursa Ekonomisine Etkileri", *Uludağ Üniversitesi İktisâdi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. XXVIII, S. 1, Bursa, s.85-99.
- DEMİREL, Ömer, "Sivas Çeşmeleri", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S. 3, 1992, s. 169-178.
- DEMİRTAŞ, Zülfü (2007), "Osmanlı'da Sıbyan Mektepleri ve İlköğretimin Örgütlenmesi", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. XVII, S. 1, Elazığ, s. 173-183.
- DERMAN, M. Uğur (2011), *Yeni Câmi Çeşme ve Sebili'nin Kitabesi*, alBaraka, İstanbul.
- DEVELLİOĞLU, Ferit (1986), *Lugat*, Aydın Kitabevi, Ankara.
- EMECEN, M. Feridun (1989), XVI. Asırda Manisa Kazâsı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- ERDOĞDU, M. Akif, BIYIK Ömer (Haz.) (2014), *Defter-i Evkâf-ı Livâ-i Saruhan (Metin ve İnceleme)*, T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Arşiv Daire Başkanlığı Yayın No:7, Ankara.
- EYİCE, Semavi (1993), "Çeşme", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. VIII, İstanbul, s. 277-287.
- GÖKÇEN, İbrahim (1946), *XVI. ve XVII. Asırlarda Saruhan Zaviye ve Yatırları*, Marifet Basımevi, İstanbul.
- GÖKÇEN, İbrahim (1946), *Manisa Tarihinde Vakıflar ve Hayırlar (Hicri 954-1060)* I. Kitap, Marifet Basımevi, İstanbul.
- GÖKÇEN, İbrahim (1950), *Manisa Tarihinde Vakıflar ve Hayırlar (Hicri 1060 Miladi 1650'den Sonra)* II. Kitap, Marifet Basımevi, İstanbul.
- GÖKMEN, Ertan (2012), "211 Numaralı Manisa Şer'iyeye Sicilindeki Vakıf Muhasebe Kayıtları (1778-1795)", *Vakıflar Dergisi*, S. 38, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, s. 85-120.
- GÜNYOL, Vedat (1972), "Mektep", *İslâm Ansiklopedisi*, C. VII, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, s. 652-659.

- HALAÇOĞLU, Yusuf (1991), *XVI.-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- HEYBELİ, Hacer (2016), *XVIII. Yüzyıl Sonlarında Manisa Vakıfları (Şer'iyeye Sicillerine Göre)*, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisâns Tezi, Aydın.
- İPŞİRLİ, Mehmet, (1993), "Çivizâde Muhyiddin Mehmed Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.VIII, İstanbul.
- KARAKUYU, Mehmet (2007), "Manisa Şehrinde Mahallelerin Tarihsel Gelişimi", *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, C. 4, s. 1-20., www.insanbilimleri.com
- KAYAPINAR, Hüseyin (2002), "Kuyular", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. XXVI, İstanbul, s. 510-513.
- KELEŞ, Hamza (2001), "Osmanlılarda 19. Yüzyıldaki Para Vakıflarının İşleyiş Tarzı ve İktisâdî Sonuçları Üzerine Bir Çalışma", *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 21, S. 1, Ankara, s. 189-217.
- KOYUNCU KAYA, Miyase (2014), "Vakıf Kurucusu Olarak Osmanlı Esnafı (18. Yüzyıl İstanbul Örneği)", *Vakıflar Dergisi*, S. 42, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, s. 35-50.
- KURT, Burcu (2015), "Kar ve Buz Temininde Modernleşme ve XIX. Yüzyıl İstanbul'unda Karcı Esnafı" *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. V, S. 9, Edirne, s. 145-167.
- KURT, İsmail, "Para Vakıfları ve Davut Paşa Mahkemesi'nde Kayıtlı Para Vakfiyeleri", s. 1-7, http://www.isav.org.tr/img/20131030_4127313495.pdf.
- KÜTÜKOĞLU Mübahat S. (1994), *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*, Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı, İstanbul.
- OKUR, Kaşif Hamdi (2005), "Para Vakıfları Bağlamında Osmanlı Hukuk Düzeni ve Ebussuud Efendinin Hukuk Anlayışı Üzerine Bazı Değerlendirmeler", *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. IV, S.7-8, Ankara, s. 33-58.
- ORTAÇ, Hilal (1996), *Tanzimattan Birinci Meşrutiyete Manisa (İdari, Sosyal, Ekonomik ve Demografik Yapı)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, İzmir.
- ÖZ, Mehmet (2005), "Osmanlı Klasik Döneminde Anadolu Kentleri" *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. III, S. 6, s. 57-88.

- ÖZCAN, Tahsin (2003), *Osmanlı Para Vakıfları Kanuni Dönemi Üsküdar Örneği*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- ÖZCAN, Tahsin (2008), "Osmanlı Toplumuna Özgü Bir Finansman Modeli: Para Vakıfları", *Çerçeve Dergisi*, S. 48, s. 123-128.
- ÖZEL, Ahmet (2004), "Mevlid", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. XXIX, İstanbul, s. 475-479.
- PAKALIN, Mehmet Zeki (1993), *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C.III, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- SARGON, Erdem (1989), "Abdesthane", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. I, İstanbul, s. 70-72.
- ŞİMŞEK, Mehmet (1986), "Osmanlı Cemiyetinde Para Vakıfları Üzerinde Münakaşalar", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. XXVII, S.1, Ankara, s. 207-220.
- TALİ, Şeref (2009), "İstanbul Su Mimarisinde Eminönü Sebillerinin Yeri ve Önemi", *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*, S. 15, Erzurum, s. 47- 64.
- TAŞKIN, Ünal, (2008), "Klasik Dönem Osmanlı Eğitim Kurumları", *Uluslar arası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 1, S. 3, s. 343-366, http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt1/sayi3/sayi3_pdf/tas_kin_unal.pdf.
- TOPALOĞLU, Bekir (2013), "Yâsin Sûresi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. XXXXIII, İstanbul, s. 340-341.
- ULUÇAY, M. Çağatay (1942), *XVII. Yüzyılda Manisa'da Ziraat, Ticaret ve Esnaf Teşkilatı*, Manisa Halkevi Yayınları No.9, İstanbul.
- ULUÇAY, M. Çağatay (1940), *Saruhanoğulları ve Eserlerine Dair Vesikalar, Resimli Ay Matbaası*, İstanbul.
- URFALIOĞLU, Nur (2009), "Sebil", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. XXXVI, İstanbul, s. 249-251.
- ÜNAL, Mehmet Ali (2010), *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, Fakülte Kitabevi, Isparta.
- YAVİ Ersal, YAZICIOĞLU Necla (1995), *Manisa*, T.C. Manisa Valiliği, İzmir.
- YAVUZ, Yusuf Şevki (1991), "Âşûrâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. IV, İstanbul, s. 24-26.
- YEDİYILDIZ, Bahaeddin (2003), *XVIII. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi Bir Sosyal Tarih İncelemesi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

-
- YEDİYILDIZ, Bahaeddin (1986), "Vakıf", *İslâm Ansiklopedisi*, C. XIII, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, s. 153-172.
- YOLUK, Mehmet Emin (2010), *XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Eğitim ve Öğretim Faaliyetleri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İlköğretim Anabilim Dalı, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bilim Dalı, Konya.
- YÜTER, Fatıma Zehra (2014), *İstanbul'da Su Mimarisi ve Şadırvanlar*, Basılmamış Yüksek Lîsâns Tezi, Haliç Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Ana Bilim Dalı, Mimarlık Programı, İstanbul.